

Міжнародні науково-практичні інтернет-конференції за різними юридичними напрямками

Актуальні питання права в контексті законодавчих реформ

**МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЇ**

www.lex-line.com.ua

Юридична лінія

25 лютого 2015 р.

Актуальні питання права в контексті законодавчих реформ: матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. - Тернопіль, 2015.- 98 с.

В роботі зібрані кращі доповіді з юридичних питань, які оприлюднені на інтернет-сторінці www.lex-line.com.ua.

Адреса оргкомітету:
46010, м. Тернопіль, а/с 1079
тел. 0979074970
E-mail: lex-line@ukr.net

Оргкомітет міжнародної науково-практичної інтернет-конференції не завжди поділяє думку учасників. В збірнику максимально точно збережена орфографія і пунктуація, які були запропоновані учасниками. Повну відповідальність за достовірність несуть учасники, їх наукові керівники та рецензенти.

Всі права захищені. При будь-якому використанні матеріалів конференції посилання на джерело є обов'язкове.

**РЕФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ НА
ПРИКЛАДІ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Станько Ірина Ярославівна

здобувач Національної академії внутрішніх справ

Питання реформування національної правової системи стало чи не найважливішим за період здобуття незалежності України. В науці розроблено багато позитивних підходів до вирішення цієї проблеми, проте як засвідчила практика вони не змогли забезпечити якісних змін. На сьогодні цю проблематику потрібно досліджувати глибинно і комплексно, а тому важливо змінювати як правову систему, так і спотворене радянським минулим мислення суспільства, в яке закладено певні коди і стереотипи. Реформування національної правової системи повинно забезпечити перехід до нової форми організації суспільного життя. Зміни самої правової системи повинні повністю торкнутися всіх сфер правового життя.

Неабиякого значення сьогодні набуло і реформування системи правоохоронних органів. Підтвердженням необхідності проведення якісних змін в галузі міліції стали нещодавні події 2014 року в Україні, що супроводжувалися протистоянням між суспільством і міліцією. Дії працівників міліції не лише відкрито порушили положення чинного законодавства, а й знехтували принципами гуманізму, засадам правової держави, тим самим надали сумнівів їх подальшій саме правоохоронній діяльності.

Діяльність органів внутрішніх справ (далі - ОВС) регламентується Конституцією України та Законом України "Про міліцію" прийнятого 20.12.1990 року [1]. Згідно ст. 1 даного Закону міліцією визнається "державний озброєний орган виконавчої влади, який захищає життя, здоров'я, права і свободи громадян, власність, природне середовище, інтереси суспільства і держави від протиправних посягань". З встановленого Законом визначення поняття "міліції" стає очевидним, що формується він державою, а отже підконтрольний державницькому апарату. В державі, де зароджується громадянське суспільство, а засади правової держави знаходяться на примітивному рівні, ОВС по своїй сутті не може забезпечити захист життя, здоров'я людини від протиправних посягань, якщо вона сама є суб'єктом таких неправомірних дій.

Політика держави України у сфері правоохоронної діяльності перетворила ОВС в державний орган, який виконує швидше примусову-

каральну, а ніж охоронювальну та захисну функцію. Доречно зауважив П. Рікер, що "правоохоронна функція є неодмінною властивістю державної влади, до якої в кінцевому рахунку зводяться усі інші різноманітні функції (законотворення, регулювання економіки, освіта тощо). Держава має монополію фізичного примусу, вона позбавила індивідів права судити самих себе; вона перебрала на себе усі ті різноманітні форми насильства, які стали спадщиною первісної боротьби усіх проти усіх; зіткнувшись з будь-якими прецедентами насильства, індивід може апелювати до держави, а держава — остання інстанція, що виключає можливість оскарження своїх рішень. Державна влада — це влада примушувати [2, с. 271-272].

З огляду на норми чинного Закону України "Про міліцію" (далі - Закон), зокрема стаття 3 розкриває принципи діяльності міліції, до яких відносяться законність, гуманізм, повага до особи, соціальна справедливість, взаємодія з трудовими колективами, громадськими організаціями й населенням [1]. Стає очевидним, що права людини, її свободи, інтереси посідають другорядне місце, поступаючись законності, як основному завданню правоохоронної системи. Принцип законності одержав домінуюче значення в діяльності правоохоронних органів, натомість принцип верховенства права взагалі відсутній в Законі, та в практичній діяльності ОВС.

В державі, де закони є інструментом власної вигоди і уособлення жорстокості та антигуманності, законність не може мати позитивне значення для суспільства. Роль норми закону є важливішою, ніж людська природа, а тому говорити про функцію захисту прав людини органами внутрішніх справ є недоцільною. Ввівши принцип законності в Законі як домінуючий над верховенством права, законодавець сам надав собі захисту від суспільства, в особі правоохоронних органів.

Те трактування законності, що існує в національній правовій системі, зовсім не є запорукою демократизму, особливо в сучасному світі. Позитивістський підхід до розуміння сутності законності нерідко веде до байдужості щодо фактичних порушень прав людини за допомогою не правових законів, оскільки принцип законності вимагає додержання усіх законів, в тому числі і не правових, свавільних, аморальних [3, с. 277]. Доречним прикладом реалізації принципу законності в діяльності міліції є прийняття 16 січня 2014 року Верховною Радою України ряду "диктаторських законів", які спричинили непоправні наслідки для суспільства. Така законність перетворилась в свавілля державницького режиму стосовно власного народу.

Євроінтеграційний напрямок України потребує якісних змін в діяльність міліції як правоохоронного органу. Зміни повинні торкатися не тільки кадрових ротацій — це лише зовнішнє маскування змін. Реформа

ОВС має полягати в зміні базових засад його діяльності, в принципах роботи. Та законність, яка виписана в ЗУ "Про міліцію" трактується як чітке дотримання вимог будь – якого закону. В першу чергу, міліція як правоохоронний орган повинна стояти на стороні права, інтересів людини. Важливо, щоб здійснюючи правозастосовчу діяльність, вони охороняли не просто законність, а правозаконність, не будь-які, свавільні, несправедливі, неправові норми від порушень, а принцип рівної міри справедливості, добра, свободи тощо для однойменних суб'єктів права, ідею права, втілену та відображену в нормах, нормативних актах та інших формах права [4, с. 342].

Для реалізації основних завдань ОВС як органу підтримки та забезпечення правопорядку потрібно змінити її суспільне призначення. Пріоритетним в діяльності цього органу повинно стати захист людини, її життя та здоров'я, інтереси, свобода. Органи внутрішніх справ повинні охороняти інтереси людини, суспільства від протиправних посягань, покликані бути регулятором внутрішнього спокою в суспільстві, і в жодному разі не ставати об'єктом впливу державно-бюрократичних інтересів.

Розширення Європейського Союзу за рахунок країн Центральної та Східної Європи висунули перед національними урядами завдання реформування поліції (міліції) в професійний деполітизований і ефективний інститут, заснований на принципах верховенства права, ринкової економіки і толерантності стосовно культурних, релігійних та етнічних груп [5]. Першим кроком, вважаємо, необхідним є законодавче закріплення не принципів діяльності цього органу, а саме принципів права, які стануть фундаментом в роботі ОВС. В світлі цього, вважаємо за необхідне не лише змінити вже згадувану ст.3 ЗУ "Про міліцію", а й її назву. Відтак пропонуємо, статтю 3 цього закону викласти в такій редакції:

"ст.3 Правові принципи діяльності міліції

Діяльність міліції будується на принципах верховенства права, правової законності, гуманізму, поваги до особи, соціальної справедливості, рівності, захисту прав та інтересів особи від неправомірних втручань з боку інших осіб чи держави."

Сьогодні важливим моментом реформування міліції є відхід від статусу "державного органу", перетворюючи його в правоохоронний орган місцевого рівня. Процес децентралізації розглядається як один з основних управлінських механізмів підвищення гнучкості, ефективності органів влади, так само як і засіб захисту інтересів громадян від свавілля держави. Цей процес вимагає саме управлінських, а не структурних змін, оскільки результатом його втілення має стати децентралізація прийняття рішень, відповідальність та розподіл ресурсів, які є необхідними для

ефективного та оперативного реагування поліції на місцевому рівні [6, с. 264]. Для цього важливим є створення муніципальної поліції, яка спрямовує діяльність на охорону інтересів громади. Формування муніципальної міліції на місцевому рівні, не залежатиме від державної волі, і буде здатне ефективно забезпечувати охорону порядку на певній території.

Реформування правоохоронних органів повинно сприяти переосмислення основних цінностей. Людське життя, свобода та права першочергові критерії нової системи правоохоронних органів, де вони перетворюються з карально-репресивних державницьких органів, в органи забезпечення охорони правового порядку. Більш того, нова система правоохоронних органів повинна спрямовуватися на захист та охорону не лише громадян України а й усіх осіб, які перебувають на території держави, оскільки людське життя є найвищою цінністю будь-якого демократичного суспільства.

З огляду на вище висвітлене, вважаємо, що статтю 1 Закону України "Про міліцію" потрібно викласти в такій редакції "міліція - озброєний орган місцевого самоврядування, який захищає життя, здоров'я, права і свободи людини, власність, природне середовище, інтереси суспільства і держави від протиправних посягань".

Трансформація правової системи України повинна створити нову модель, спрямовану на зародження можливостей та належних умов для розвитку людської особистості. Правова система України повинна відходити від засад юридичного позитивізму, і формуватися на ідеї забезпечення пріоритету права. Національна правова система повинна відображати спрямованість українського права на реалізацію та захист прав і свобод громадян і, тим самим, виявляти його гуманістичну спрямованість у системі регулятивного й охоронного механізму та складової національної культури, законності та правопорядку в країні.

Література:

1. Закон України "Про міліцію" // Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1991, N 4, ст. 20. від 20.12.1990 № 565-ХІІ.
2. Рикёр П. История и истина : [пер. с фр.] / Поль Рикёр. — СПб. : Алетейя, 2002. — 400 с.
3. Верховенство права: традиція доктрини і потенціал практики / М.Г. Патей – Братасюк, В.Д. Гвоздик, О.Г. Мурашин та ін.; за заг. ред. М.Г. Патей – Братасюк: Монографія. – К.: Видавництво Європейського університету, 2010. – 536 с.
4. Патей - Братасюк М. Антропоцентрична теорія права: навч.посіб: / М. Патей-Братасюк. - Київ, 2010. – 396 с.

5. Стратегія розвитку органів внутрішніх справ: [Електронний ресурс]. - Режим доступу. – <http://www.khpg.org/index.php?id=1411470323>
6. Дідич Т.О. Розуміння, творення і реалізація права: діалектика взаємозв'язку // Альманах права. – Вип. 2. – 2011. – С. 91-94.

**КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА
ПАРЛАМЕНТСЬКОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ УРЯДІВ ДЕРЖАВ ЄС
ТА УКРАЇНИ**

Коншина Марія Вадимівна
студентка, Донецький національний університет

Інститут парламентської відповідальності уряду – ключовий елемент у механізмі забезпечення легітимності влади у всіх змішаних та парламентарних республіканських формах правління. Парламентська відповідальність уряду покликана забезпечити стабільність останнього, його незалежність від мінливої розстановки політичних сил у представницькому органі. Парламентська відповідальність уряду забезпечує конструктивну взаємодію між парламентом і кабінетом у підготовці та прийнятті необхідних для здійснення ефективного управління країною нормативних актів.

Проблема парламентської відповідальності уряду була предметом наукового інтересу вітчизняних та російських науковців: О.Майданник, О.Коврякової, Р.Павленко, І.Дахової, Я.Бариської, польських вчених: Є.Звежховського, С.Патири, П.Сарнецького.

Метою дослідження є обґрунтування доцільності існування інституту парламентської відповідальності урядів та уточнення механізму її застосування в Україні на підставі порівняльного аналізу законодавства держав ЄС.

У державно-правовій теорії розрізняють дві форми парламентської відповідальності уряду: колективну (солідарну) та індивідуальну. У старих конституціях, звичайно, говорилося про солідарну відповідальність уряду перед представницьким органом. Одна із причин, що пояснює згадану рису цих конституцій, полягає в тому, що старим конституціям притаманна особлива узагальненість формулювань. Тому індивідуальна відповідальність міністрів відносилася до деталей, які хоча і не знаходили відображення в конституційному тексті, могли бути підтверджені, зокрема, усталеною практикою. Згаданий підхід до конституційно-правової регламентації парламентської відповідальності уряду був сприйнятий і низкою сучасних держав. Тому державно-правова практика сучасних розвинених зарубіжних країн демонструє значну різноманітність видів парламентської відповідальності уряду й окремих міністрів, як і їх поєднання[1, с. 278]. Наприклад, первинна редакція Конституції України, схожа до Основних Законів Франції, Японії, Іспанії [2] встановлювала

лише колективну відповідальність Уряду (ст. 87 Конституції України в редакції від 28 червня 1996 р.)[3]. Більшість сучасних, а особливо новітніх конституцій (Італії, Греції, Болгарії, Польщі, Словаччини, Словенії, Хорватії, Естонії, Литви, Латвії) колективну відповідальність поєднують з індивідуальною.

Парламентська відповідальність уряду в державно-правовій практиці розвинених країн реалізується переважно через такі процедури як вотум недовіри і резолюція осуду.

Вотум недовіри завжди зв'язаний із проходженням у представницькому органі запропонованого урядом законопроекту.

У чистому вигляді конструктивний вотум недовіри закріплений у Німеччині. У ст. 67 Конституції Німеччини 1949 р. зазначається, що Бундестаг може висловити недовіру Федеральному уряду тим, що більшістю членів обере йому наступника і звернеться до Федерального президента з пропозицією про звільнення Федерального канцлера. Федеральний президент повинен задовольнити таку пропозицію і призначити обрану особу [4, с. 192-193].

У країнах, що запровадили процедуру конструктивного вотуму недовіри, існують певні особливості її застосування. Так, тільки в Німеччині та Угорщині вотум недовіри висловлюється особисто голові уряду, який несе відповідальність перед парламентом як за його діяльність у цілому і окремих його підрозділів. На відміну від цього варіанта в інших країнах недовіра висловлюється уряду загалом, а не його голові.

Дуже подібною до тієї, яка використовується в Німеччині, є процедура конструктивного вотуму недовіри в Польщі та Іспанії. Згідно зі ст. 158 Конституції 1997 р. Сейм Польщі може ухвалити вотум недовіри уряду більшістю від законодавчо визначеної кількості депутатів (щонайменше 231) за пропозицією мінімум 46 депутатів, у якому буде визначено ім'я кандидата на посаду прем'єр-міністра[5]. В Іспанії резолюція про вотум недовіри може бути запропонована щонайменше 1/10 частиною депутатів Конгресу і теж включати кандидатуру на посаду Голови Уряду[6].

У Республіці Словенія взагалі процедура обрання нижньою палатою парламенту - Скупщиною нового прем'єр-міністра сама по собі і є проявом недовіри уряду і означає, що Прем'єр-міністр, який у цей час перебуває на посаді, вважається звільненим від своїх офіційних обов'язків (ст. 116)[7]. Досить своєрідною є процедура вотуму недовіри в Бельгії, яка згідно з Конституцією може мати як конструктивний, так й деструктивний характер. Якщо парламент приймає деструктивний вотум недовіри, то уряд може залишатися при владі або просити короля розпустити Палату представників (ст. 46)[8, с. 57].

Резолюція осуду – результат парламентської ініціативи. Тому в інтересах стабільності уряду основні закони іноді ускладнюють процедуру такої ініціативи, вимагаючи, щоб вона виходила від більш-менш значного числа парламентарів, а також зв'язуючи саме вираження недовіри абсолютною чи кваліфікованою кількістю голосів у парламенті (палаті)[9, с. 27].

Зараз в Україні діє Конституція України в редакції від 8 грудня 2004 р.[10], в якій закріплена парламентсько-президентська форма правління. Ст. 113 безпосередньо встановила відповідальність Кабінету Міністрів України перед Верховною Радою України. Ч. 2 ст. 113 в редакційній формі звучить: “Кабінет Міністрів України відповідальний перед Президентом України і Верховною Радою України, підконтрольний і підзвітний Верховній Раді України в межах, передбачених цією Конституцією”. Чинна редакція Основного Закону України містить норми первинної редакції Конституції України, які передбачають, що питання про довіру Кабінету Міністрів України може порушуватися не частіше ніж один раз на сесію. При цьому зберігає чинність цілком незрозуміла в новому форматі системи стримувань і противаг норма, яка забороняє порушувати у Верховній Раді України питання про відставку Уряду “...протягом року після схвалення Програми діяльності Кабінету Міністрів України...”.

Також національне конституційне законодавство (а так само політична практика) не визначає чітких підстав притягнення Уряду до парламентської відповідальності.

Таким чином, парламентська відповідальність Кабінету Міністрів України є логічним наслідком застосування парламентського способу формування Уряду і покликана інституційно забезпечити узгодженість і послідовність дій законодавчої та виконавчої влад. Така узгодженість виявляється насамперед в ухваленні Парламентом Програми діяльності Уряду, виконання якої є критерієм оцінки відповідності дій Кабінету Міністрів України суспільним потребам; презюмується, що ці потреби лежать у основі урядової Програми дій.

Проаналізувавши особливості інституту вотуму недовіри в країнах Європейського Союзу та ситуацію в Україні, вважаємо, що для оптимізації цього механізму слід в Конституції України запровадити конструктивний вотум недовіри, який передбачає одночасне визначення Парламентом кандидатури нового Прем'єр-міністра. Це сприятиме стабільності системи державного управління і дасть змогу уникати тривалих урядових криз у майбутньому.

Для досягнення реального балансу в системі стримувань і противаг, необхідно запровадити право Уряду на постановку питання перед Головою держави у відповідь на отриманий вотум недовіри з боку

представницького органу, про дострокове припинення президентом повноважень парламенту.

Література:

1. Решетников С.В. Политология: Учебник / С. В. Решетников и др.; под ред. С. В. Решетникова. — 6-е изд., перераб. и доп. — Минск: ТетраСистемс, 2010. - 528 с.
2. Конституции государств (стран) мира [Електронний ресурс]. - Конституции государств (стран) мира. Интернет-библиотека конституций Романа Пашкова. – Режим доступу: <http://worldconstitutions.ru/>.
3. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. (у редакції від 28 червня 1996 р.) // Відомості Верховної Ради України. – 1996. - № 30. - Ст. 141.
4. Конституции зарубежных государств: Великобритания, Франция, Германия, Италия, США, Япония, Бразилия : учеб. пособие / В. В. Маклаков. - 7-е изд., перераб. и доп. - М. : Волтерс Клувер, 2010. - 656 с.
5. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 г. [Електронний ресурс].— Офіційний сайт Сейму Республіки Польщі. - Режим доступу:<http://www.sejm.gov.pl>.
6. Конституція Іспанії від 27 груд. 1978 р. [Електронний ресурс]. - Офіційний сайт Сенату Іспанії. -Режим доступу : <http://www.senado.es>.
7. Конституція Республіки Словенія від 23 груд. 1991 р. [Електронний ресурс]. - Офіційний сайт Державних Зборів Республіки Словенія. - Режим доступу : <http://www.dz-rs.si/index>.
8. Марченко В. В. Конституційно-правовий статус уряду в країнах ЄС (на прикладі Франції, Федеративної Республіки Німеччини, Іспанії): Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02 / В.В. Марченко; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2008. – 212 с.
9. Шаповал В. Виконавча влада в розвинутих країнах (конституційно-правовий аспект) / В. Шаповал. – К.: УАДУ, 1996. – 60 с.
10. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. (у редакції від 8 грудня 2004 р.) // Відомості Верховної Ради України. – 1996. - № 30. - Ст. 141.

**Цивільне та сімейне право. Цивільне процесуальне право.
Комерційне право. Житлове право. Зобов'язальне право. Міжнародне
приватне право**

**ЗНАЧЕННЯ РІШЕНЬ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ ПРИ
ОПТИМІЗАЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ**

Бобрик Володимир Іванович

*кандидат юридичних наук, Науково-дослідний інститут приватного
права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака*

Правове регулювання судової процесуальної діяльності має забезпечувати належний механізм реалізації завдань цивільного і господарського судочинства і, як наслідок, визначати ефективність правосуддя в цивільних і господарських справах. Головне місце в механізмі цивільного процесуального регулювання відведено нормам цивільного процесуального права, які закріплюються в джерелах (формах) цивільного процесуального права. Одним із таких джерел цивільного процесуального права, які характеризуються динамічністю, є судові джерела, особливе місце серед яких займають рішення Конституційного Суду, які, будучи актами прямої дії та маючи універсальний для застосування характер, в одних випадках розширюють механізм цивільного процесуального регулювання, надаючи розширювальне тлумачення цивільним процесуальним нормам, а в інших звужують його, надаючи обмежувальне тлумачення або визнаючи неконституційними відповідні положення процесуального законодавства. Такі специфічні властивості рішень Конституційного Суду України, як джерел цивільного процесуального права, залишаються без належного дослідження в аспекті їх використання при наукових пошуках дієвих шляхів оптимізації процесуального регулювання цивільного і господарського судочинства.

Як і будь-який інший процес, правове регулювання прагне до оптимізації, до дієвості правової форми, що в найбільшій мірі має створювати режим сприяння для розвитку корисних суспільних відносин. А тому ефективність правового регулювання зазвичай визначається як співвідношення між поставленою перед ним метою і досягнутим результатом. Шляхами підвищення ефективності правового регулювання в основному виділяють: вдосконалення правотворчості; вдосконалення правозастосування; підвищення рівня правової культури тощо. Отже, впливає, що правове регулювання характеризує спеціально-юридичний механізм дії права на поведінку його адресатів у першу чергу за допомогою самого основного елементу – норми права. Як нами вже було зазначено, норми цивільного процесуального права містяться в його

джерелах як зовнішній формі виразу права – нормативних актах різного рівня. Поряд із нормативно-правовими джерелами цивільного процесуального права, виділяють ще й судові джерела, серед яких немаловажне значення мають рішення Конституційного Суду України.

За час свого функціонування Конституційний Суд України ухвалив чимало рішень, які стосуються цивільного процесуального регулювання відносин в сфері здійснення правосуддя в цивільних і господарських справах. Всі рішення Конституційного Суду України, які стосуються процесуального регламенту цивільного чи господарського судочинства, можна класифікувати на такі три групи: а) рішення, які стосуються розширення підвідомчості цивільних (господарських) справ судам (цивільної і господарської юрисдикції); б) рішення, які стосуються розширення предмету апеляційного оскарження (права на апеляційне оскарження окремих ухвал), та визначення суб'єктивної юридичної заінтересованості як передумови права на звернення до суду; в) рішення, які стосуються реалізації окремих процесуальних інститутів та принципів цивільного і господарського судочинства.

До першої групи належить, наприклад, Рішення від 23 травня 2001 року № 6-рп/2001, в якому, розглядаючи питання щодо конституційності і тлумачення статті 248-3 ЦПК України 1963 р., Конституційний Суд України: а) розширив підвідомчість загальних судів на скарги на акти, що стосуються забезпечення обороноздатності держави, державної безпеки, зовнішньополітичної діяльності держави, збереження державної, військової і службової таємниці; б) розширив підвідомчість судів на скарги на акти і дії службових осіб органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури, якщо законодавством встановлено виключно позасудовий порядок оскарження; в) надав тлумачення, що судами не розглядаються скарги громадян у порядку, передбаченому главою 31-А цього Кодексу, на акти і дії суддів, пов'язані із здійсненням правосуддя, оскарження яких встановлюється відповідним процесуальним законодавством України. Акти, дії або бездіяльність посадових і службових осіб судів, що належать до сфери управлінської діяльності, можуть бути оскаржені громадянами в судовому порядку відповідно до глави 31-А ЦПК 1963 р. Отже, фактично Конституційний Суд доповнив механізм цивільного процесуального регулювання нормами про судовий контроль за досудовим слідством, коли законодавством було встановлено виключно позасудовий порядок оскарження актів і дій службових осіб органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури, а також остаточно вивів за межі цивільного процесуального регулювання процедуру оскарження громадянами у порядку, передбаченому главою 31-А ЦПК 1963 р. актів і дій суддів, пов'язаних із здійсненням правосуддя,

оскарження яких встановлюється відповідним процесуальним законодавством України.

До другої групи пропонуємо віднести ряд рішень Конституційного Суду України, якими фактично розширено сферу цивільного процесуального регулювання в частині запровадження можливості оскарження у цивільному процесі окремо від рішення суду в апеляційному порядку будь-яких ухвал суду першої інстанції за винятком випадків, коли таке оскарження заборонено законом. Так, зокрема, першим таким рішенням стало Рішення від 27 січня 2010 року № 3-рп/2010, в якому Конституційний Суд України, в аспекті конституційного звернення, положення пункту 18 частини першої статті 293 Цивільного процесуального кодексу України стосовно можливості апеляційного оскарження ухвали суду щодо видачі дубліката виконавчого листа у взаємозв'язку з положенням пункту 8 частини третьої статті 129 Конституції України визначив за необхідне розуміти як таке, що передбачає право оскаржувати окремо від рішення суду в апеляційному порядку ухвалу суду першої інстанції як про видачу дубліката виконавчого листа, так і про відмову у його видачі.

До другої групи також варто віднести Рішення Конституційного Суду України від 1 грудня 2004 року № 18-рп/2004, в якому він розтлумачив поняття охоронюваного законом інтересу, що міститься у статті 4 ЦПК, за захистом якого особа звертається до суду, в аспекті звернення до суду акціонера, який може захищати свої права та охоронювані законом інтереси шляхом звернення до суду у випадку їх порушення, оспорювання чи невизнання самим акціонерним товариством, учасником якого він є, органами чи іншими акціонерами цього товариства. Порядок судового захисту порушених будь-ким, у тому числі й третіми особами, прав та охоронюваних законом інтересів акціонерного товариства, які не можуть вважатися тотожними простій сукупності індивідуальних охоронюваних законом інтересів його акціонерів, визначається законом. З огляду на поширеність корпоративних спорів, зазначене Рішення Конституційного Суду стало актуальним, оскільки виключило зі сфери цивільного процесуального регулювання справи, які порушувались за позовами акціонерів (учасників) в інтересах таких товариств або ж були за своїм характером корпоративними. Це певним чином усунуло проблему розмежування господарської і цивільної юрисдикцій.

Третя група рішень Конституційного Суду України стосується реалізації окремих процесуальних інститутів та принципів цивільного і господарського судочинства. Першу підгрупу третьої групи складають рішення Конституційного Суду, які виступають векторами сучасної уніфікації процесуального законодавства. Ці рішення можуть

безпосередньо використовуватись при оптимізації цивільного процесуального законодавства.

Так, в Рішенні від 22 квітня 2008 року № 8-рп/2008 Конституційний Суд України дійшов висновку, що положення статті 15 КАС України, статті 7 ЦПК України відповідають приписам частини третьої статті 22 Конституції України (є конституційними). При цьому Конституційний Суд зазначив, що Кодекси гарантують громадянам, які не володіють або недостатньо володіють державною мовою, право користуватися в судовому процесі їх рідною мовою або мовою, якою вони володіють (частина друга статті 15 КАС України, частина друга статті 7 ЦПК України). Конституційний Суд також визнав, що оспорювані положення ЦПК України відтворюють існуючі до його прийняття змістовні характеристики прав осіб, які не володіють або недостатньо володіють державною мовою у судовому процесі. Тобто ці положення не звужують конституційних прав і свобод людини і громадянина та не обмежують права учасників процесу щодо користування рідною мовою або мовою, якою вони володіють.

Рішенням від 13 грудня 2011 року № 17-рп/2011 Конституційний Суд України визнав, що скорочення в процесуальних кодексах строків здійснення окремих процесуальних дій не призводить до звуження змісту та обсягу конституційного права на судовий захист і доступ до правосуддя.

Другу підгрупу становлять окремі рішення Конституційного Суду України, які є вектором сучасної судової практики в повсякденній правозастосовній діяльності. Такі рішення Конституційного Суду фактично заповнюють існуючі прогалини в цивільному процесуальному регулюванні порядку здійснення правосуддя в цивільних і господарських справах та розширюють сферу процесуального регулювання.

Одне із таких Рішень від 31 травня 2011 року № 4-рп/2011 стосується порядку проникнення до житла чи іншого володіння боржника - фізичної особи або особи, у якої знаходиться майно боржника чи майно та кошти, належні боржникові від інших осіб, коли таке проникнення необхідне в межах виконавчого провадження, відкритого з метою примусового виконання ухвали суду про забезпечення позову. Конституційний Суд визначив, що в такому випадку для виконання ухвали суду про забезпечення позову питання про примусове проникнення до житла чи іншого володіння боржника - фізичної особи або особи, у якої знаходиться майно боржника чи майно та кошти, належні боржникові від інших осіб, вирішується судом за місцезнаходженням житла чи іншого володіння особи за поданням державного виконавця.

Отже, як можна було побачити, рішення Конституційного Суду України щодо офіційного тлумачення положень процесуального

законодавства хоч й є інтерпретаційними актами, проте вони мають нормативний характер, містять обов'язкові норми-роз'яснення, які впливають на право розуміння і судове правозастосування, заповнюють існуючі в процесуальному регулюванні прогалини, а відтак рішення Конституційного Суду України є джерелами цивільного процесуального права. Саме норми-роз'яснення, які містяться в рішеннях Конституційного Суду, мають субсидіарно допомагати досягненню суспільно-очікуваним та нормативно закріпленим наслідкам процесуального регулювання, тобто своєчасно, всебічно і правильно розглянути цивільну справу та захистити порушені чи оспорювані права і законні інтереси сторін у справі. Безумовно, ефективність цивільного процесуального регулювання в цілому повинна досягатися не лише за рахунок прийняття Конституційним Судом норм-роз'яснень, але такі рішення мають стати спрямовуючим чинником в оптимізації процесуального регулювання цивільного і господарського судочинства.

НЕДОПУСТИМІСТЬ ПОВТОРНОГО РОЗГЛЯДУ ЗА ТОТОЖНИМ ПОЗОВОМ ЦИВІЛЬНОЇ СПРАВИ ЗА НАЯВНОСТІ РІШЕННЯ ТРЕТЕЙСЬКОГО СУДУ: ВИНЯТКИ ІЗ ЗАГАЛЬНОГО ПРАВИЛА

Воробель Уляна Богданівна

старший викладач кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету Львівського державного університету внутрішніх справ

Відповідно до цивільного процесуального законодавства, якщо під час розгляду і вирішення цивільної справи судом загальної юрисдикції буде виявлено, що спір між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав вже був предметом розгляду третейського суду і такий розгляд завершився ухваленням рішенням по суті заявлених вимог, то, за загальним правилом, повторний розгляд тієї ж справи не допускається не лише у тому ж чи іншому третейському суді, але й у суді загальної юрисдикції.

Дію в цивільному судочинстві припису про неможливість повторного розгляду тотожної справи у суді загальної юрисдикції після її розгляду і вирішення в третейському суді науковці пояснювали тим, що рішення третейського суду по своїй суті є такими ж, як і рішення судів загальної юрисдикції, як і останні вони можуть бути виконані в примусовому порядку на основі виконавчого листа, хоча і виданого державним, а не третейським судом [1, с. 34]. А тому рішення третейських судів, як і рішення судів загальної юрисдикції, набираючи законної сили, набувають такої властивості як виключність, яка і перешкоджає

повторному розгляду тотожної вимоги в суді, зокрема, і в державному [2, с. 108].

Однак п. 5 ч. 1 ст. 205 Цивільного процесуального кодексу України (надалі – ЦПК України) із цього правила передбачає два винятки. Так, незважаючи на наявність рішення третейського суду по тотожному позову, звернення для вирішення спору у судовому порядку можливе, по-перше, у випадку, коли суд відмовив у видачі виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду, або, по-друге, повернув справу на новий розгляд до третейського суду, який ухвалив рішення, однак розгляд справи у тому самому третейському суді виявився неможливим.

Що стосується першого винятку, то процедура видачі виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду, врегульована як нормами самого Закону України «Про третейські суди» (ст. 56), так і нормами ЦПК України, зокрема, главою 2 розділу VII¹ ЦПК України (ст. 389⁷–389¹¹ ЦПК України).

Так, згідно зі ст. 56 Закону України «Про третейські суди», заява про видачу виконавчого документа може бути подана до компетентного суду протягом трьох років з дня прийняття рішення третейським судом. Така заява підлягає розгляду компетентним судом протягом 15 днів з дня її надходження до суду. Про час та місце розгляду заяви повідомляються сторони, проте неявка сторін чи однієї із сторін не є перешкодою для судового розгляду заяви.

При розгляді заяви про видачу виконавчого документа компетентний суд повинен витребувати справу з постійно діючого третейського суду, в якому зберігається справа, яка має бути направлена до компетентного суду протягом п'яти днів від дня надходження вимоги. У такому випадку строк вирішення заяви про видачу виконавчого документа продовжується до одного місяця.

Відповідно до ст. 389¹⁰ ЦПК України та абзацу 6 ст. 56 Закону України «Про третейські суди» суд відмовляє в задоволенні заяви про видачу виконавчого документа, якщо:

1. на день прийняття рішення за заявою про видачу виконавчого документа рішення третейського суду скасовано компетентним судом;
2. справа, по якій прийнято рішення третейського суду, не підвідомча третейському суду відповідно до закону;
3. пропущено встановлений цією статтею строк для звернення за видачею виконавчого документа, а причини його пропуску не визнані судом поважними;
4. рішення третейського суду прийнято у спорі, не передбаченому третейською угодою, або цим рішенням вирішені питання, які виходять за межі третейської угоди. Якщо рішенням третейського суду вирішені

питання, які виходять за межі третейської угоди, то скасовано може бути лише ту частину рішення, що стосується питань, які виходять за межі третейської угоди;

5. третейська угода визнана недійсною компетентним судом;

6. склад третейського суду, яким прийнято рішення, не відповідав вимогам статей Закону України «Про третейські суди»;

7. рішення третейського суду містить способи захисту прав та охоронюваних інтересів, які не передбачені законами України;

8. постійно діючий третейський суд не надав на вимогу компетентного суду відповідну справу;

9. третейський суд вирішив питання про права і обов'язки осіб, які не брали участь у справі.

Ухвала суду про відмову у видачі виконавчого документа, якщо вона не була оскаржена в апеляційному порядку, набирає законної сили після закінчення строку на апеляційне оскарження. У разі подання апеляції ухвала компетентного суду набирає законної сили після розгляду справи судом апеляційної інстанції.

Сторони мають право протягом 15 днів після винесення компетентним судом ухвали про відмову у видачі виконавчого документа оскаржити цю ухвалу в апеляційному порядку. Після набрання законної сили ухвалою про відмову у видачі виконавчого документа спір між сторонами може бути вирішений компетентним судом у загальному порядку.

Що стосується другого винятку – повернення державним судом справи на новий розгляд до третейського суду, який ухвалив рішення, коли розгляд справи у тому самому третейському суді виявився неможливим, то тут слід погодитись із зауваженнями, висловленими авторами науково-практичного коментаря ЦПК України, що це положення п. 5 ч. 1 ст. 205 ЦПК України з практичної точки зору взагалі не може бути застосоване, оскільки до компетенції суду загальної юрисдикції не входить таке повноваження як повернення справи на новий розгляд до третейського суду, який ухвалив рішення [3, с. 282].

Відповідно до положень ч. 6 ст. 389⁴ ЦПК України за наслідками розгляду заяви про скасування рішення третейського суду суд має право або постановити ухвалу про відмову у задоволенні заяви і залишення рішення третейського суду без змін, або ж – про повне або часткове скасування рішення третейського суду.

Що стосується процедури оскарження та скасування рішення третейського суду, то вона врегульована як нормами самого Закону України «Про третейські суди» (ст. 51), так і нормами ЦПК України, зокрема главою 1 розділу VII¹ ЦПК України (ст. 389¹⁻³⁸⁹⁶ ЦПК України).

Так, відповідно до ст. 51 Закону України «Про третейські суди» та ст. 389⁵ ЦПК України, заяву про скасування рішення третейського суду може бути подано до компетентного суду сторонами, третіми особами протягом трьох місяців з дня прийняття рішення третейським судом, а особами, які не брали участь у справі, у разі якщо третейський суд вирішив питання про їх права і обов'язки, – протягом трьох місяців з дня, коли вони дізналися або повинні були дізнатися про прийняття рішення третейського суду.

Рішення третейського суду може бути оскаржене та скасоване лише з таких підстав:

1. справа, по якій прийнято рішення третейського суду, не підвідомча третейському суду відповідно до Закону України «Про третейські суди»;
2. рішення третейського суду прийнято у спорі, не передбаченому третейською угодою, або цим рішенням вирішені питання, які виходять за межі третейської угоди. Якщо рішенням третейського суду вирішені питання, які виходять за межі третейської угоди, то скасовано може бути лише ту частину рішення, що стосується питань, які виходять за межі третейської угоди;
3. третейську угоду визнано недійсною компетентним судом;
4. склад третейського суду, яким прийнято рішення, не відповідав вимогам Закону України «Про третейські суди»;
5. третейський суд вирішив питання про права і обов'язки осіб, які не брали участь у справі.

Скасування судом рішення третейського суду не позбавляє сторони права повторно звернутися до третейського суду, крім випадків, передбачених законом (ч. 3 ст. 389⁵ ЦПК України). А Закон України «Про третейські суди» зазначає, що після скасування рішення третейського суду спір не підлягає подальшому розгляду в третейських судах лише у разі, якщо таке скасування відбулось: 1) внаслідок визнання компетентним судом недійсною третейської угоди; 2) через те, що рішення прийнято у спорі, який не передбачений третейською угодою, чи цим рішенням вирішені питання, що виходять за межі третейської угоди; або 3) рішення прийнято у справі, не підвідомчій третейському суду.

Таким чином, у випадку повного чи часткового скасування рішення третейського суду, лише сама заінтересована особа визначає, чи звертатись їй на новий розгляд до третейського суду з тією ж вимогою, чи ні, але в жодному випадку за неї це не може вирішувати суд. Якщо ж вона виявить бажання повторно звернутись із тим же спором до третейського суду на новий розгляд справи, то, відповідно до положень Закону України «Про третейські суди», вона це може зробити лише у тому випадку, якщо рішення третейського суду за попередньою її позовною заявою було

скасовано судом загальної юрисдикції з підстав: склад третейського суду, яким прийнято рішення, не відповідав вимогам Закону України «Про третейські суди» або третейський суд вирішив питання про права і обов'язки осіб, які не брали участь у справі.

У зв'язку з викладеним, вбачається необхідність узгодження зазначеного положення п. 5 ч. 1 ст. 205 ЦПК України з іншими нормами ЦПК України, а, зокрема слова «повернув справу на новий розгляд до третейського суду, який ухвалив рішення, але розгляд справи у тому самому третейському суді виявився неможливим» замінити словами «скасував рішення третейського суду і розгляд справи в тому ж третейському суді виявився неможливим».

Література:

1. Пушкар Є. До питання про закриття провадження в цивільних справах / Євген Пушкар // Радянське право. – 1968. – № 2. – С. 31–35.
2. Борисова В. Ф. Возбуждение гражданского судопроизводства : [под ред. доктора юрид. наук, проф., заслуж. деятеля наук РФ М. А. Викут] / Виктория Федоровна Борисова. – М. : Юрлитинформ, 2009. – 160 с.
3. Науково-практичний коментар «Цивільного процесуального кодексу України». Станом на 01.01.2012 р. / За заг. ред. Богатиря В. В. – К. : «Видавничий дім «Професіонал», 2012. – 752 с.

ПРЕДПОСЫЛКИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ КАТЕГОРИИ «ЭФФЕКТИВНОСТЬ» ПРИ ИССЛЕДОВАНИИ ГРАЖДАНСКОГО ПРОЦЕССА

Джавадов Хикмет Аловсат оглы

*кандидат юридических наук, научный сотрудник, докторант Института
государства и права им. В.М.Корецкого НАН Украины*

Проблема эффективности гражданского судопроизводства является одной из наиболее актуальных в современной науке. В частности, этой теме посвящены работы М. А. Плюхиной, С. Ф. Демченко, С. А. Короеда, А. В. Цихоцкого и многих других авторов. Однако, единство теоретических взглядов не достигнуто, а в научных трудах развивается весьма широкий спектр подходов, исключающий цельное восприятие и полноценное использование категории эффективности. Поэтому важной задачей является разработка и унификация основ теории эффективности в гражданском процессе.

Представляется, что в значительной степени суть понятия «эффективность» раскрывается в истоках его возникновения, формирования и причинах использования в правовой науке.

Эффективность является научной категорией, инструментом познания действительности, направленным на разрешение стоящих перед обществом задач и удовлетворение насущных потребностей. В науке признано, что эффективность как научная категория сформировалась в сфере экономики, в которую была заимствована из механики [1, 2, 3, 4]. Имея механистические истоки, эффективность предельно быстро развилась до универсальной категории за счет востребованности ее содержательных и инструментальных качеств.

Изначальная «механистичность», относимость к измеряемым (стоимостным) объектам характеризует плоскость применения эффективности, ее функциональную направленность. Заметим, что независимо от толкований в той или иной научной среде, эффективность определяется как показатель соотношения. Логически операция установления соотношения есть сравнение, измерение одного объекта посредством другого, возможное только между объектами в каком-то смысле однородными. Важно, что несоизмеримости не могут и соотноситься [5, с. 391].

Следующий существенный момент – это использование эффективности в качестве характеристики деятельности, которая происходит через призму оценки ее результата. *Результат* - это то, что получено в завершение какой-нибудь деятельности, работы, итог [6, с. 674]. Результат – органическая составляющая деятельности, без которой и в отрыве от которой это не результат, а предмет, состояние, явление, т.е. просто объект. Второй элемент соотношения, принимаемый для установления эффективности, разнится в зависимости от толкования этого понятия, однако и он, также как результат, имеет характер ценности (блага). Соответственно, эффективность устанавливается в контексте соотношения элементов деятельности ценностного характера.

Поэтому востребованность научной категории эффективности определяется способностью отразить характеристику деятельности с позиции интенсивности динамики вовлеченных в нее ценностей (благ, ресурсов, потребностей). Значение данного показателя для любой сферы отношений обуславливает универсальность категории эффективности.

Сложный характер сферы общественных отношений, возникающих в сфере гражданского процесса, обуславливает существование множества объектов, потенциально пригодных для характеристики с позиций эффективности. Исходя из необходимости рассматривать процессуальную деятельность в единстве отношений и норм, основанном на двусторонней сложной взаимосвязи и взаимном влиянии, в качестве наиболее общего

объекта эффективности в сфере гражданского процесса представляется правильным определить судопроизводство – деятельность по рассмотрению и разрешению судом гражданских дел на основании норм гражданского процессуального права. Однако, эффективность гражданского судопроизводства не исчерпывает собой потенциал использования рассматриваемой категории в науке гражданского процесса.

Следует обратить внимание на позицию М. А. Плюхиной, которая предлагается рассматривать эффективность многоуровнево, говоря об эффективности модели гражданского судопроизводства, о нормативной эффективности и правоприменительной эффективности [7, с.12]. Продолжая выдвинутый тезис, отметим, что характеристика эффективности как многоуровневой имеет развитие также и в контексте возможного применения ко множеству объектов различного уровня обобщения. Поэтому развитие теории эффективности в гражданском процессе целесообразно в качестве системы доктринальных положений, структурированных на различных уровнях, которые выделяются в соответствии с общей структурой гражданского процесса. Так, эффективность гражданского судопроизводства является наиболее общей характеристикой гражданского процесса в избранной плоскости. В качестве уровней второго порядка может быть рассмотрена эффективность составляющих гражданского процесса (стадий, этапов, производств, процессуальных средств и т.д.), деятельности отдельных субъектов (судьи, представителей, свидетелей и т.д.), реализации частных задач (своевременности рассмотрения, устранения судебных ошибок и т.д.), исполнения отдельных функций (судебного правотворчества, формирования судебной практики, поддержания правопорядка и т.д.).

Таким образом, мы полагаем, что универсализация категории эффективности и ее распространение на сферу юриспруденции обусловлены свойством представлять характеристику определенной деятельности в контексте динамики преобразования вовлеченных в нее ценностей. Применение эффективности в науке гражданского процесса должно происходить в соответствии с содержанием рассматриваемой категории, важнейшими чертами которого нам представляются определение в качестве показателя соотношения двух соизмеримых величин ценностного значения и направленность на характеристику деятельности через призму ее результата. Исследование гражданского процесса в аспекте его эффективности целесообразно структурировать в качестве многоуровневой системы, включающей наряду с рассмотрением общей эффективности гражданского судопроизводства также эффективность его отдельных составляющих (элементов).

Источники:

1. Karns Alexander Jennifer. The Mantra of Efficiency: From Waterwheel to Social Control. — Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 2008. — XVIII. — 233 p.
2. Боровиков Д. А. Эффективность как социально-психологическая категория : онтологический подход / Вестник Удмуртского университета философия. Социология. психология. Педагогика. — 2011. — Вып. 2. С. 69 — 76.
3. Проблема эффективности в современной науке. Методологические аспекты //Под ред. А. Д. Урсула. — Кишинев : Штиинца, 1985. - 256 с.
4. Солодкая М. С. Надежность, эффективность, качество систем управления / "Credo". — № 5 (17). — Оренбург, 1999. — С. 30 — 46.
5. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка. В 4 тт. — Т 4 С — V. — М. : Олма-Пресс.,2001. — 576 с.
6. Ожегов С. И., Шведова Н. Ю. Толковый словарь русского языка: 80 000 слов и фразеологических выражений / Российская академия наук. Институт русского языка им. В. В. Виноградова. — 4-е изд., дополненное — М. : ООО «ИТИ Технологии», 2007. — 944 с.
7. Плюхина М. А. Процессуальные средства обеспечения эффективности судопроизводства по гражданским делам : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.15 / Плюхина Мария Анатольевна. — Екатеринбург, 2002. — 247 с.

НАДЗВИЧАЙНИЙ ТА ВОЄННИЙ СТАН ЯК ОСОБЛИВІ ПРАВОВІ РЕЖИМИ В ДЕРЖАВІ

*Свердліченко Валентина Павлівна
здобувач юридичного факультету Харківського національного
університету імені В.Н. Каразіна*

Суспільство завжди перебуває в постійному розвитку, постійно змінюється та рухається в різних напрямках. У процесі такого розвитку з'являються певні ситуації, які призводять до виникнення різних за характером конфліктів — соціальних, військових, політичних, екологічних, расових та ін. Такі ситуації втручаються у повсякденне життя та руйнують його, створюючи загрозу для безпеки життєдіяльності людей [3, ст. 217]. Для того, щоб відвернути негативні наслідки, які можуть бути спричинені зазначеними ситуаціями і конфліктами та нормалізувати життя й побут людей, держава в особі уповноважених органів звертається за допомогою до одного з механізмів державного регулювання — до введення певного виду правового режиму.

Правовий режим – це поняття є дуже складним, багатограним та багатоаспектним. У Великому енциклопедичному юридичному словнику правовий режим визначається як «певна сукупність юридичних засобів, способів, що застосовуються у певній сфері суспільних відносин та забезпечують дію механізму правового регулювання» [1, с. 692]. Поняття «правовий режим» використовується у чинному вітчизняному законодавстві, а саме: Закон України «Про правовий режим надзвичайного стану» від 16 березня 2000 р. [5], Закон України «Про правовий режим воєнному стану» від 06 квітня 2000 р. [6], Закон України «Про правовий режим майна у Збройних Силах України» від 21 вересня 1999 р. [7], Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15 квітня 2014 р. [8] та ін.

«Поняття «правового режиму» виступає явищем багатомірним, багатоаспектним і має бути розподілено на режим законності, режим державної дисципліни і режим правопорядку. Правовий режим передусім виражається в системі діючого законодавства, сукупності методів правового регулювання, процесах правотворчості і реалізації права, правовій свідомості суспільства. Тому одним із важливих показників якості правового режиму є законність» [2, с. 122].

В юридичній літературі існує багато видів правових режимів, які розподіляються в залежності від конкретної класифікації. Серед них виділяють й так звані галузеві правові режими – конституційні, цивільні, земельні, адміністративні та ін. Саме до адміністративно-правових режимів належать режими надзвичайного та воєнного стану.

Відповідно до чинного вітчизняного законодавства в Україні допускається введення таких особливих видів правового режиму як надзвичайний або воєнний стан. Зазначені види правового режиму є особливими, тому вони характеризуються специфічними підставами, цілями та порядком їх введення, а також особливим обмеженням прав та свобод громадян та відповідними органами, які мають право на їх введення й залишаються відповідальними під час їх дії. «Інститут надзвичайного та воєнного стану являє собою систему правових норм, що визначають: підстави для введення такого режиму; державний орган, уповноважений вводити надзвичайний та воєнний стан; порядок введення та скасування надзвичайного та воєнного стану; тимчасові і просторові границі дії надзвичайного та воєнного стану; особливий правовий режим діяльності органів державної влади й органів місцевого самоврядування, що допускає обмеження прав і свобод громадян, організацій, їхніх посадових осіб, суспільних об'єднань, а також покладання на них додаткових обов'язків»[3, с. 220].

Закон України «Про правовий режим надзвичайного стану» від 16 березня 2000 р. визначає поняття «надзвичайний стан» як особливий правовий режим, який може бути тимчасово введений в Україні чи в окремих її місцевостях при виникненні надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру не нижче загальнодержавного рівня, що призвели чи можуть призвести до людських і матеріальних втрат, створюють загрозу життю і здоров'ю громадян, або при спробі захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу України шляхом насильства, і передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення безпеки і здоров'я громадян, нормального функціонування національної економіки, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, захисту конституційного ладу, а також допускає тимчасове, обумовлене загрозою, обмеження у здійсненні конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [5]. Воєнний стан відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 06 квітня 2000 р. – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення національної безпеки, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [6].

Введення в державі надзвичайного або воєнного стану завжди має першочергову мету – захист прав та свобод людини і громадянина та забезпечення безпеки життєдіяльності людей. Як зазначає Є.Я. Кравець, введення надзвичайного стану – крайній, вимушений захід обмеження прав громадян. За своїм змістовним складом надзвичайний стан є реальним і являє собою дійсну загрозу одному з основних об'єктів національної безпеки – безпеці населення, його благополуччю [4, с. 38].

Таким чином, за наявності певних ситуацій визначеного характеру держава вправі звернутися за допомогою до такого механізму державного регулювання як правовий режим. Надзвичайний та воєнний стан є різновидами правого режиму та мають притаманні їм особливості, які виявляються в тому, що зазначені правові режими відповідно до чинного законодавства мають специфічні підстави, порядок та мету введення, вводяться на території України уповноваженим на те органом, мають визначене коло державних органів, які залишаються відповідальними під

час їх дії та характеризуються наявністю певного обсягу обмеження прав та свобод людини і громадянина під час їх дії. Введення надзвичайного або воєнного стану безпосередньо відображається на багатьох сферах суспільного життя, у тому числі таке введення впливає й на сферу цивільних правовідносин. Перш за все, таке впровадження відображається на цивільних правах та обов'язках осіб, тобто на змісті цивільних правовідносин. Під час дії надзвичайного або воєнного стану можуть бути обмежені як майнові права осіб, наприклад, майно може бути примусово відчужено, але з попереднім чи наступним відшкодуванням його вартості, так і немайнові – особа може бути обмежена у праві на вільне пересування, у праві на інформацію, у праві на мірні зібрання та ін.

Література:

1. Великий енциклопедичний юридичний словник / За ред. акад. НАН України Ю.С. Шемшученка. – К., 2007;
2. Гайдамак І.О. Правовий режим: поняття та види / І.О. Гайдамак [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dspace.nulau.edu.ua:8088/bitstream/123456789/2934/1/Gaidamaka_120.pdf;
3. Надзвичайний стан у системі адміністративно-правових режимів / А.О. Виприцький // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ України 2007. № 4(35) – Д.: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2007. – с. 217 – 224;
4. Національна безпека України: права людини в умовах надзвичайного стану / Є.Я. Кравець / Правова держава: Щорічник наукових праць. Вип. – 9. – К.:Інюре, 1998. – С. 38-47;
5. Про правовий режим надзвичайного стану: Закон України від 16.03.2000 р. № 1550-III. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1550-14>;
6. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 06.03.2000 р. № 1647-III. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1647-14>;
7. Про правовий режим майна в Збройних Силах України: Закон України від 21.09.1999 р. № 1075-XIV. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1075-14>;
8. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15.04.2014 р. № 1207-VII. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1207-18>.

КОЛЕКТИВ ЯК СУБ'ЄКТ ПРОВАДЖЕННЯ ЗА ПЕРСПЕКТИВНИМ ЦИВІЛЬНИМ ПРОЦЕСУАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ

Фесик Кирило Олександрович

*аспірант Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України,
адвокат*

Однією з актуальних проблем сьогодення цивільного судочинства є оптимізація механізмів розгляду об'єднаних вимог великої кількості позивачів. Спеціальним механізмом, що дозволяє вирішити це питання, є колективне провадження. Однак, запровадженню його в законодавство має передувати ґрунтовна розробка відповідних правил. Не останнє місце займає визначення правового статусу такого специфічного суб'єкту цивільних процесуальних відносин як колектив.

Зауважимо, що сам термін «колектив» не є безспірним, хоча і використовується в науці [1, с. 24; 2, с. 22; 3, с. 7 – 9, 19].

Окремі науковці піддають критиці термін «колектив». Г. О. Аболонін вважає, що група позивачів не є колективом через те, що люди, які її складають, можуть навіть не бути між собою знайомими. В деяких випадках вони не пов'язані з особою, яка пред'являє позов, будь-якими відносинами. Однак далі в своїй роботі вчений стверджує, що колективним не може бути названий тільки груповий позов на захист невизначеного кола осіб [4, с. 26].

Н. К. Мясникова підкреслює, що колектив – це особлива якість групи, продукт її розвитку на високому рівні. Група не володіє ознаками колективу внаслідок відсутності тривалої взаємодії індивідів, що входять до неї [5, с. 112].

Однак, ми вважаємо вірним використовувати для позначення спеціального суб'єкта на стороні позивача саме термін «колектив». Ця назва підкреслює наявність в сукупності людей певної організаційної єдності, структури, динамічних взаємовідносин. При порівнянні термінів «група» і «колектив» істотна різниця виявляється в ступені згуртованості їх членів. Функціонування провадження, в якому на стороні позивача знаходиться значна кількість осіб, є можливим тільки за умови, що ця спільнота є достатньо внутрішньо організованою. До її нагальних завдань належить обрання представників, вироблення спільної позиції за позовними вимогами, в разі необхідності – узгодження умов мирової угоди та вирішення питання про доцільність оскарження судових постанов. Тільки колектив, маючи достатньо міцні внутрішні зв'язки може успішно вирішувати наявні завдання. Провадження по розгляду об'єднаних вимог значної кількості осіб вимагає більшого ступеню розвитку громадянської активності, самоорганізації та ініціативи.

Тому з урахуванням сутнісних якостей того утворення, що буде функціонувати в процесі як єдина особа, необхідного рівня єдності та взаємодії його членів, слід визнати досить відповідним термін «колектив». Окрім термінологічної адекватності, використання поняття «колектив» спрямовує розвиток досліджуваних суспільних відносин в бік підвищення рівня самоорганізації та ініціативи окремих потенційних учасників провадження.

Для вірного визначення колективу позивачів як суб'єкту провадження слід з'ясувати його характерні риси. Перш за все, йдеться про кількість членів колективу. Світова практика свідчить про використання різних кількісних критеріїв. На нашу думку, звичайно, достатня кількість є категорією досить мінливою та істотно залежить від конкретних обставин справи. Однак, зважаючи на відсутність практики розгляду таких об'єднаних вимог для початку слід встановити певну визначену кількість, яка надалі може бути відкоригована з урахуванням практики розгляду справ в порядку колективного провадження. Ми вважаємо, що кількість членів колективу не може бути менше десяти осіб. Це та межа, яка значно ускладнює розгляд об'єднаних вимог за правилами співучасті.

Наступною рисою колективу є його єдність. Наприклад, в практиці США вимога спільності вважається дотриманою, якщо існує єдине спільне юридичне чи фактичне питання, або якщо кілька позивачів при пред'явленні позову посилається на невиконання ідентичних умов, що витікають з договору чи стверджують, що певна кількість осіб стала «жертвою» звичайної поведінки відповідача [6, с. 43]. Однак, неістотною є та різниця у вимогах членів колективу, яка полягає в розмірі суми відшкодування, деталях змісту договору, і т. д.

Також істотною характеристикою колективу є спільність інтересу, що, власне і спонукає до об'єднання членів колективу. На підставі спільності інтересу стає можливою уніфікація позицій членів колективу щодо заявлення відводів і клопотань, оскарження судових рішень, обрання позиції у справі, надання доказів тощо.

Характерною рисою колективу позивачів є його внутрішня організація. В процесуальному відношенні позивачем є колектив, він володіє всім обсягом прав і повноважень щодо ведення процесу. Саме колектив є процесуальним позивачем. Однак, матеріального задоволення від позову очікують члени колективу. Тому в процесі можливий поділ колективу та його окремих членів, зокрема : задоволення позову колективу частково (щодо окремих членів колективу); схвалення умов мирової угоди більшістю членів колективу, оскарження деяких судових рішень окремими членами колективу.

Також в межах колективу виділяються ті особи, що розпочинають і ведуть колективне провадження – лідери колективу. В практиці США такі особи мають назву представників і на початкових етапах процесу суд уважно перевіряє типовість їх вимог. Типовість розуміють як порівняння вимог представників з вимогами членів групи, що представник групи буде виражати інтереси групи так само як свої власні та центр тяжіння спору не зміститься на шкоду групи, представники будуть захищати інтереси групи справедливо та адекватно перш за все в судовому розгляді [6, с. 44]. Також йдеться про те, що типовість не ототожнюється з ідентичністю вимог і полягає у відсутності антагонізму в позиціях представників та групи [7, с. 509]. Представляється, що в умовах запровадження нового нетрадиційного для вітчизняного цивільного процесу інституту колективного провадження, послідовна реалізація такої риси колективу як типовість вимог його представників стане однією з гарантій відсутності зловживань та використання цього інструменту в недобросовісних цілях.

Лідери колективу як ініціатори провадження зберігають значення і після сертифікації колективу, з урахуванням того, що вони є першими кандидатами на роль представників колективу. Разом з тим, конкретна особа лідеру колективу може бути замінена. В процесі повинні приймати участь один або кілька членів колективу в якості представників, а разом із ними можлива участь і сторонньої особи, повноваження якої представляти інтереси позивачів визначаються за загальними правилами [6, с. 47; 7, с. 506]. Такий підхід представляється нам зваженим.

Характерною особливістю колективу як процесуального суб'єкту є поступовість формування. Виникнення та процесуальне оформлення такого учасника процесу як колектив є процесом тривалим, об'єднує зусилля різних суб'єктів з неоднорідними функціями, складається з організаційних та юридичних дій, відбувається під контролем суду. Становлення колективу потребує часу та владного визнання з боку суду. Можна виділити в якості основних моментів ініціативу позову; первинне формування кількісного складу учасників колективу; сертифікацію колективу; остаточне формування складу колективу.

У підсумку зазначимо, що перспектива запровадження в цивільний процес України механізму розгляду об'єднаної вимоги значної кількості позивачів (колективного провадження) вимагає детальної розробки статусу такого специфічного суб'єкту процесу як колектив позивачів. Представляється, що основою його функціонування мають стати наступні характерні риси : достатня кількість, єдність, спільність інтересу, внутрішня організація, поступовість формування.

Джерела:

1. Аргунов В. Н., Краснов С. В. Особенности рассмотрения судами дел о защите прав потребителей // Вестник Московского университета . – 1996. – № 4. – С. 16 – 27. – Серия 11.
2. Метелева Ю. А. Правовое положение акционера в акционерном обществе: Автореф. ... дис. канд. юрид. наук. – М., 1998. – 22 с.
3. Сыродоева О. Н. Судебные способы защиты прав акционеров в США // Российская юстиция. – 1995. – № 9. – С. 52 – 53.
4. Аболонин Г. О. Групповые иски. – М.: Норма, 2001. – 256 с.
5. Мясникова Н. К. Виды исков в гражданском судопроизводстве : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Мясникова Наталия Константиновна. – Саратов, 1999 – 184 с.
6. Колесов П. П. Групповые иски в США. М.: ООО «Городец-издат» 2004. – 104 с.
7. Елисеев Н. Г. Гражданское процессуальное право зарубежных стран : [учебник] / Н. Г. Елисеев. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Проспект, 2004. – 624 с.

Колектив як суб'єкт провадження за перспективним цивільним процесуальним законодавством

Тези доповіді присвячені дослідженню правового статусу такого специфічного суб'єкту процесуального права як колектив позивачів. Аналізуються недоліки та переваги використання терміну «колектив». Розглядаються характерні ознаки колективу позивачів як суб'єкту цивільного процесуального права. Йдеться також і про порядок формування колективу позивачів.

Ключові слова : колективне провадження, колектив, єдність інтересів, типовість вимог, внутрішня організація.

Коллектив как субъект производства в перспективном гражданском процессуально законодательстве

Тезисы посвящены исследованию правового статуса такого специфического субъекта процессуального права как коллектив истцов. Анализируются недостатки и преимущества использования термина «коллектив». Рассматриваются характерные признаки коллектива истцов как субъекта гражданского процессуального права. Речь идет также и о порядке формирования коллектива истцов.

Ключевые слова : коллективное производство, коллектив, единство интересов, типичность требований, внутренняя организованность.

Collective as the subject of production in the perspective legislation civil procedurally

Theses are devoted to research of legal status of such specific subject of a procedural law as group of claimants. Shortcomings and advantages of use of the term "collective" are analyzed. Characteristic signs of group of claimants as subject of a civil procedural law are considered. It is as well about an order of formation of group of claimants.

Keywords: collective production, collective, unity of interests, typicalness of requirements, internal organization.

**УЧАСТЬ ПОНЯТИХ ПРИ ПРЕД'ЯВЛЕННІ ДЛЯ ВПІЗНАННЯ
ОСОБИ, РЕЧЕЙ ТА ТРУПА**

Губіна Єлізавета Нікіфорівна

прокурор прокуратури Києво-Святошинського району Київської області

Пред'явлення для впізнання є слідчою (розшуковою) дією, проведення якої регулюється ст.ст. 228-230 КПК України. Ця дія «полягає в пред'явленні свідку, потерпілому, підозрюваному в передбаченому законом порядку певного об'єкта, для того щоб вони могли встановити його тотожність, подібність або відмінність з тим об'єктом, який спостерігали раніше, зберегли в пам'яті і про який давали показання...» [1, с. 383]. Залежно від об'єкту розрізняють такі види пред'явлення для впізнання : осіб; речей; трупа.

Одне із правил пред'явлення для впізнання полягає у тому, що відповідно до ч. 7 ст. 223 КПК України слідчий, прокурор зобов'язаний запросити не менше двох незаінтересованих осіб (понятих) для участі у проведенні цієї слідчої (розшукової) дії. Однак якщо застосовується безперервно відеозапис ходу її проведення, понятих можна не запрошувати. У такому випадку на слідчого, прокурора покладається обов'язок забезпечення дійсно безперервної фіксації за допомогою відеозйомки усіх дій, які виконуються під час підготовки та проведення пред'явлення для впізнання.

Загальні правила пред'явлення особи для впізнання визначені у ст. 228 КПК України. Виходячи з сутності цієї слідчої (розшукової) дії, «роль понятих в її проведенні повинна зводитись, – як відмічає О. Булейко, – до засвідчення двох моментів : 1) факту впізнання (або невпізнання) пред'явленої особи; 2) дотримання встановленого законом порядку проведення слідчої дії, який забезпечує достовірність отриманих результатів» [2, с. 66].

Слід акцентувати увагу на тому, що у ст. 228 КПК України не вирішено питання про підбір понятих до участі у проведенні цієї слідчої (розшукової) дії. Даний недолік цієї статті потрібно усунути.

Під час дії КПК України 1960 р. про підбір понятих йшлося у п. 6 методичних рекомендацій щодо пред'явлення для впізнання на попередньому слідстві, які були розроблені 25 липня 2001 р. Головним слідчим управлінням МВС України [3]. Роз'яснювалось, що при підготовці до пред'явлення для впізнання потрібно підібрати понятих, якими мають бути повнолітні особи, здатні правильно сприймати хід та

результати даної слідчої дії. Щоб виключити можливість підказування мімікою чи жестами, важливо, щоб вони не знали осіб, які впізнають чи пред'являються для впізнання.

Відповідно до ч. 3 ст. 223 КПК України, перед проведенням слідчої (розшукової) дії особам, які беруть у ній участь, роз'яснюються їх права і обов'язки, передбачені цим Кодексом. Отже, до проведення пред'явлення для впізнання понятим також мають бути роз'ясненні їх права і обов'язки. Однак у КПК України немає статті, у якій би вони визначались. Цю прогалину закону необхідно усунути.

У ч. 4 ст. 228 КПК України вказано, що з метою забезпечення безпеки особи, яка впізнає, впізнання може проводитися в умовах, коли особа, яку пред'являють для впізнання, не бачить і не чує особи, яка впізнає, тобто поза її візуальним та аудіоспостереженням.

Зі змісту цієї норми випливає запитання, скільки понять повинно бути при проведенні такого впізнання. Під час дії КПК України 1960 р. відповідь на нього містилася у вищезазначених методичних рекомендаціях. Відмічалось, що для участі в проведенні впізнання поза візуальним спостереженням, яке має проводитися у спеціально обладнаній кімнаті, залучається четверо понять. Двоє понять повинні бути у кімнаті, звідки буде проводитися впізнання, а двоє інших в кімнаті, де знаходяться статиста та об'єкт впізнання. На наш погляд, таким положенням слід доповнити ч. 4 ст. 228 КПК України.

У ст. 228 КПК України не визначені обов'язки понять при проведенні впізнання поза візуальним спостереженням того, кого впізнають. По іншому регулювалось дане питання у КПК України 1960 р. У ч. 6 ст. 174 цього Кодексу зазначалось, що поняті повинні пересвідчитися у можливості впізнання поза візуальним спостереженням того, кого впізнають, і засвідчити таке впізнання. Вважаємо, що аналогічним за змістом положенням доцільно доповнити ст. 228 чинного КПК України.

У ч. 9 ст. 228 КПК України йдеться про можливість проведення впізнання особи за голосом, яке повинно здійснюватися поза візуальним контактом між особою, що впізнає, та особами, які пред'явлені для впізнання. Виникає запитання, а скільки понять мають бути присутніми при цьому.

Нами поділяється думка О. Капліної, яка дослідивши порядок пред'явлення впізнання за голосом, відмічає, що для «об'єктивного і законного провадження слідчої дії у такому порядку необхідна участь не менше чотирьох понять, оскільки впізнаючий і той, кого впізнають, повинні перебувати поза візуальним контактом, але у присутності понять» [1, с. 387].

Як уявляється, питання про залучення слідчим, прокурором мінімальної кількості понятих для участі у проведенні вказаної слідчої (розшукової) дії потребує законодавчого вирішення. Пропонуємо доповнити ч. 9 ст. 228 КПК України положенням, що для участі у проведенні впізнання за голосом залучається не менше чотирьох понятих.

Згідно з ч. 6 ст. 228 КПК України, за необхідності впізнання може проводитися за фотознімками. Воно здійснюється в тому ж порядку, що і впізнання особи, але з дотриманням додаткових правил, які забезпечують достовірність результатів цієї слідчої (розшукової) дії. На жаль, серед них немає нормативно визначеного правила про обов'язок слідчого до проведення впізнання погодити з понятими порядок розміщення фотознімків. На наш погляд, таким правилом слід доповнити ч. 6 ст. 228 КПК України.

Слідчий, прокурор зобов'язаний запросити понятих і для пред'явлення речей для впізнання. Проведення цієї слідчої (розшукової) дії регламентоване ст. 229 КПК України. Уявляється, що її слід доповнити нормою про обов'язок слідчого узгодити з понятими порядок розміщення речей, які пред'являються для впізнання.

Відповідно до ст. 232 КПК України, пред'явлення для впізнання осіб чи речей під час досудового розслідування може бути проведено у режимі відеоконференції при трансляції з іншого приміщення.

Участь понятих при проведенні такого впізнання не є обов'язковою. До такого висновку можна дійти, виходячи зі змісту ч. 9 ст. 232 КПК України, у якій вказано, що хід і результати слідчої (розшукової) дії, проведеної у режимі відеоконференції, фіксується за допомогою технічних засобів відеозапису. Разом з тим, у ч. 7 ст. 223 цього Кодексу закріплено правило, що на слідчого чи прокурора не покладається обов'язок запрошувати понятих, якщо вони застосовують безперервно відеозапис ходу проведення слідчої (розшукової) дії. Крім того, у ч. 4 ст. 232 КПК України зазначено, що впізнання осіб чи речей у дистанційному досудовому провадженні здійснюється згідно з правилами, передбаченими ст.ст. 228 та 229 цього Кодексу. Отже, посилання на ч. 7 ст. 223 КПК України у цій нормі немає.

Окремі науковці вважають, що у деяких випадках слід залучати понятих до участі у пред'явленні для впізнання осіб чи речей, яке проводиться у режимі відеоконференції. Наприклад, про це пише Л. Лобойко : «...зважаючи на те, що повторно пред'явити особу для впізнання не можна, а також на існування ризику переривання відеозв'язку, слідчому, прокуророві доцільно залучати до участі чотирьох понятих – по двоє до кожного приміщення» [4, с. 460].

На слідчого та прокурора покладається обов'язок запросити понятих і для участі у пред'явленні трупа для впізнання, яке відповідно до ст. 230

КПК України здійснюється з додержанням вимог, передбачених ч.ч. 1 і 8 ст. 228 цього Кодексу.

Проведення такої слідчої (розшукової) дії має виражену емоційну складову, яка виражається у тому, що понятій через почуття страху чи бридливості може відмовитись приймати у ній участь. У юридичній літературі висловлена думка, що за «етичними міркуваннями для участі у пред'явленні для впізнання трупа, якщо це можливо, як понятих доцільно запросити співробітників моргу чи лікарні» [5, с. 580].

Вважаємо, що участь понятих у цій слідчій (розшуковій) дії є недоцільною. З ч. 7 ст. 223 КПК України слід виключити положення, що слідчий, прокурор зобов'язаний запросити не менше двох понятих для пред'явлення трупа для впізнання.

Розглядаючи дане питання, слід зазначити, що під час дії КПК України 1960 р. деякі науковці пропонували відмовитися від обов'язкової участі понятих при пред'явленні для впізнання осіб та речей. Наприклад, про це писали В. Маляренко, І. Вернидубов [6, с. 26], В. Фастовець [7, с. 79], Ю. Фролов, В. Педан [8, с. 308].

Нами ця пропозиція не поділяється. Участь понятих є надійною гарантією правильного проведення пред'явлення для впізнання осіб та речей, належного фіксування у протоколі цієї слідчої (розшукової) дії обставин, що мають значення для кримінального провадження.

Література :

1. Кримінальний процес : підручник / Ю. М. Грошевий, В. Я. Тацій, А. Р. Туманянц та ін. ; за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. – Х. : Право, 2013. – 824 с.
2. Булейко О. Л. Участь понятих у кримінальному процесі : [моногр.] / О. Л. Булейко. – К. : КНТ, 2010. – 168 с.
3. Методичні рекомендації щодо пред'явлення для впізнання на попередньому слідстві. – К. : МВС України, 2001. – 32 с.
4. Науково-практичний коментар до Кримінального процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 року / за ред. О. А. Банчука, Р. О. Куйбіди, М. І. Хавронюка. – Х. : Фактор, 2013. – 1072 с.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. Т. 1 / О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Є. П. Бурдоль та ін. ; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. – Х. : Право, 2012. – 768 с.
6. Маляренко В. Т. Про інститут понятих у кримінальному процесі України / В. Т. Маляренко, І. В. Вернидубов // Вісник Верховного Суду України. – 2001. – № 3. – С. 22-27.

7. Фастовець В. Інститут понятих. Архаїчне явище чи процесуальна гарантія захисту прав учасників кримінального судочинства / В. Фастовець // Вісник прокуратури. – 2012. – № 3. – С. 74-81.
8. Фролов Ю. М. Проблеми участі понятих у провадженні окремих процесуальних дій на окремих стадіях кримінального процесу / Ю. М. Фролов, В. І. Педан // Вісник Донецького університету. – 2008. – Вип. 1. – С. 305-309.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ДІЇ НОВОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Карпов Никифор Семенович

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ

13 квітня 2012 року Верховна Рада України прийняла новий Кримінальний процесуальний кодекс України. Порядок дії КПК України в просторі, часі, за колом осіб визначений у ст. 4-6 глави 1 цього Кодексу.

Дію КПК України в просторі регламентує ст. 4 цього Кодексу, відповідно до якої кримінальне провадження на території України здійснюється з підстав та в порядку, передбачених цим Кодексом, незалежно від місця вчинення кримінального правопорушення. Кримінальне процесуальне законодавство України застосовується також при здійсненні провадження щодо кримінальних правопорушень, вчинених на території дипломатичного представництва чи консульської установи України за кордоном, на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні. Якщо міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, передбачено поширення юрисдикції України на особовий склад Збройних Сил України, який перебуває на території іншої держави, то провадження щодо кримінальних правопорушень, вчинених на території іншої держави стосовно особи з такого особового складу, здійснюється в порядку, передбаченому цим Кодексом. При виконанні на території України окремих процесуальних дій за запитом (дорученням) компетентних органів іноземних держав у рамках міжнародного співробітництва застосовуються положення цього Кодексу. На прохання компетентного органу іноземної держави під час виконання на території України таких процесуальних дій може застосовуватися процесуальне законодавство іноземної держави, якщо це передбачено міжнародним договором, згода

на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, а за відсутності такого міжнародного договору України – за умови, що дане прохання не суперечить законодавству України.

Стаття 5 КПК України визначає дію цього Кодексу в часі. Процесуальна дія проводиться, а процесуальне рішення приймається згідно з положеннями КПК України, чинними на момент початку виконання такої дії або прийняття такого рішення. Допустимість доказів визначається положеннями цього Кодексу, які були чинними на момент їх отримання.

У ст. 6 КПК України йдеться про дію цього Кодексу за колом осіб. Кримінальне провадження за правилами КПК України здійснюється щодо будь-якої особи, крім випадків, передбачених ч. 2 цієї статті. Особливості кримінального провадження щодо окремої категорії осіб визначаються главою 37 цього Кодексу. Кримінальне провадження щодо особи, яка користується дипломатичним імунітетом, може здійснюватися за правилами цього Кодексу лише за згодою такої особи або за згодою компетентного органу держави (міжнародної організації), яку представляє така особа, у порядку, передбаченому законодавством України та міжнародними договорами України.

Усі наведені правові положення заслуговують окремого наукового дослідження. Нами будуть розглянуті лише окремі питання дії нового КПК України в часі.

Як вказано у розділі X КПК України «Прикінцеві положення», цей Кодекс набирає чинності через шість місяців з дня його опублікування. У зв'язку з розглядом даного питання слід зазначити, що офіційні друковані видання, в яких публікуються закони, визначені у Законі від 10 лютого 2010 року «Про Регламент Верховної Ради України». У ст. 139 цього Закону йде мова про те, що підписані Президентом України закони та закони, які офіційно оприлюднені Головою Верховної Ради України, публікуються в газеті «Голос України» і в «Відомостях Верховної Ради України».

Також діє Указ Президента України від 10 червня 1997 року № 503/97 «Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності», що визначає офіційні друковані видання, в яких публікується закони. Крім таких видань, як газета «Голос України», «Відомості Верховної Ради України», офіційними друкованими виданнями також є «Офіційний вісник України», газета «Урядовий кур'єр», інформаційний бюлетень «Офіційний вісник Президента України». При цьому, якщо закон опубліковано в газеті «Голос України» чи «Урядовий кур'єр» раніше, ніж в «Офіційному віснику України» та «Відомостях Верховної Ради України», він набирає чинності після опублікування у газеті.

КПК України вперше опублікований у газеті «Голос України» № 90-91 від 19 травня 2012 року. Отже, КПК України набирає чинності з 19 листопада 2012 року, тобто через шість місяців з дня його офіційного опублікування.

Такий розрив у часі між офіційним опублікуванням КПК України та набранням ним чинності необхідний не тільки для ознайомлення з цим Кодексом усіх зацікавлених осіб. Це необхідно для того, щоб владні суб'єкти кримінального процесу уважно вивчили норми КПК України, які вони будуть застосовувати.

Крім того, зазначений строк можна пояснити тим, що потрібно провести необхідні підготовчі заходи, про які йдеться у розділі XI КПК України «Перехідні положення». Так, у п. п. 18-20 цього розділу вказано про таке : – не пізніше трьох місяців з дня опублікування цього Кодексу у місцевих загальних судах проводяться збори суддів з метою обрання слідчих суддів у порядку, встановленому Законом України «Про судоустрій і статус суддів»; – не пізніше трьох місяців з дня опублікування цього Кодексу у місцевих загальних судах, апеляційних судах областей, міст Києва та Севастополя, Апеляційному суді Автономної Республіки Крим та Вищому спеціалізованому суді України з розгляду цивільних і кримінальних справ проводяться збори суддів з метою обрання суддів, уповноважених на здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх, у порядку, встановленому Законом України «Про судоустрій і статус суддів»; – не пізніше трьох місяців з дня опублікування цього Кодексу керівники органів досудового розслідування визначають слідчих, спеціально уповноважених на здійснення досудових розслідувань щодо неповнолітніх. Ось чому набрання чинності новим КПК України віддалене від моменту його опублікування на досить значний строк.

Відповідно до розділу X КПК України «Прикінцеві положення» з 19 листопада 2012 року підлягають застосуванню усі норми цього Кодексу, крім : – положень, що стосуються кримінального провадження щодо кримінальних проступків, які вводяться в дію одночасно з набранням чинності законом України про кримінальні проступки;

– ч. 1 (у частині положень щодо повноважень здійснення досудового розслідування злочинів, передбачених ст. 402-421, 423-435 КК України) та ч. 4 ст. 216 цього Кодексу, які вводяться в дію з дня початку діяльності Державного бюро розслідувань України, але не пізніше п'яти років з дня набрання чинності цим Кодексом; – ч. 4 ст. 213 цього Кодексу, яка вводиться в дію з дня набрання чинності положеннями закону, що регулює надання відповідного виду безоплатної правової допомоги; – ч. 1 ст. 41 та ч. 6 ст. 246 цього Кодексу (у частині віднесення органів

Державної митної служби України до оперативних підрозділів), які вводяться в дію через рік після набрання чинності цим Кодексом;

– ч. 2 ст. 45 цього Кодексу, яка вводиться в дію через рік після створення Єдиного реєстру адвокатів України; – ч. 5 ст. 181 (у частині можливості використання електронних засобів контролю), п. 9 ч. 5 ст. 194, ст. 195 цього Кодексу, які вводяться в дію з дня набрання чинності положенням про порядок їх застосування, затвердженим Міністерством внутрішніх справ України; – п. п. 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26 розділу XI «Перехідні положення», які вводяться в дію з дня, наступного за днем опублікування цього Кодексу.

З дня набрання чинності новим КПК України втрачає чинність КПК України від 28 грудня 1960 року, який діяв з 1 квітня 1961 року. Разом з тим у розділі XI КПК України визначені випадки, коли має застосовуватися порядок, що діяв до набрання чинності цим Кодексом. Так, у п. п. 11, 13-16 цього розділу вказане таке : – кримінальні справи, які до дня набрання чинності цим Кодексом надійшли до суду від прокурорів з обвинувальним висновком, постановою про застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру, постановою про направлення справи до суду для вирішення питання про звільнення особи від кримінальної відповідальності, розглядаються судами першої, апеляційної, касаційної інстанцій та Верховним Судом України в порядку, який діяв до набрання чинності цим Кодексом; – судові рішення, які ухвалені судом першої інстанції і не набрали законної сили на день набрання чинності цим Кодексом, можуть бути оскаржені в апеляційному порядку та строки, що діяли до набрання чинності цим Кодексом; – неоскаржені судові рішення, які ухвалені судом першої інстанції і не набрали законної сили на день набрання чинності цим Кодексом, набирають законної сили в порядку, що діяв до набрання чинності цим Кодексом; – апеляційні та касаційні скарги, заяви про перегляд судових рішень Верховним Судом України у кримінальних справах, які були розглянуті до набрання чинності цим Кодексом, або у справах, розгляд яких не завершено з набранням чинності цим Кодексом, подаються і розглядаються у порядку, що діяв до набрання чинності цим Кодексом; – клопотання про перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами, подані відповідним прокурорам до дня набрання чинності цим Кодексом, розглядаються та подаються ними до суду в порядку, що діяв до набрання чинності цим Кодексом; – заяви про перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами, подані до суду до дня набрання чинності цим Кодексом, а також заяви, подані прокурорами відповідно до абзацу 1 п. 16 після набрання ним чинності, розглядаються відповідними судами у порядку, що діяв до набрання чинності цим Кодексом.

У зв'язку з розглядом даного питання потрібно звернути увагу на назву ст. 5 КПК України – «Дія Кодексу в часі». На наш погляд, така назва є невдалою. Пояснюється це тим, що джерелом кримінального процесуального права є не тільки КПК України. У ч. 2 ст. 1 КПК України зазначено, що кримінальне процесуальне законодавство України складається з відповідних положень Конституції України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, КПК та інших законів України. Тому, вважаємо, що більш правильно назвати ст. 5 КПК України так – «Дія кримінального процесуального законодавства в часі». Враховуючи викладене, також пропонуємо змінити назву ст. 4, 6 КПК України.

ЗАСТОСУВАННЯ СПРОЩЕНОГО ПОРЯДКУ ВИДАЧІ ОСІБ З УКРАЇНИ

Карпов Никифор Семенович

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ

Карпов Олександр Никифорович

кандидат юридичних наук

У главі 44 КПК України визначений порядок видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення (екстрадиція). Аналіз п. 2 ч. 1 ст. 541 цього Кодексу дає змогу виділити такі етапи екстрадиційного провадження: – офіційне звернення про встановлення місця перебування на території запитуваної держави особи, яку необхідно видати, та видачу такої особи; – перевірка обставин, що можуть перешкоджати видачі; – прийняття рішення за запитом; – фактична передача такої особи під юрисдикцію запитуваної держави.

У ст. 573–594 глави 44 КПК України йдеться про: – направлення запиту про видачу особи (екстрадицію); – центральні органи України щодо видачі особи (екстрадиції); – порядок підготовки документів та направлення запитів; – межі кримінальної відповідальності виданої особи; – зарахування строку тримання виданої особи під вартою; – інформування про результати кримінального провадження щодо виданої особи; – тимчасову видачу; – особливості тримання під вартою; – права особи, видача якої запитується; – особливості затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення за межами України; – тимчасовий арешт; – застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою для забезпечення видачі особи (екстрадиційний арешт); – застосування

запобіжного заходу, не пов'язаного із триманням під вартою, для забезпечення видачі особи на запит іноземної держави; – припинення тимчасового арешту або запобіжного заходу; – проведення екстрадиційної перевірки; – спрощений порядок видачі осіб з України; – відмову у видачі особи (екстрадиції): – рішення за запитом про видачу особи (екстрадицію); – порядок оскарження рішення про видачу особи (екстрадицію); – відстрочку передачі; – фактичну передачу особи; – витрати, пов'язані з вирішенням питання про видачу особи іноземній державі.

Зупинимось лише на дослідження питання про здійснення спрощеного порядку видачі осіб з України. Такий порядок «спрямований на забезпечення видачі особи, щодо якої надійшов запит про видачу, у найкоротший термін ...» [1, с. 1021].

Відповідно до ч. 1 ст. 588 КПК України особі, щодо якої надійшов запит про її видачу, має бути повідомлено про право звертатися з проханням згідно з цією статтею про застосування спрощеного порядку видачі і роз'яснюється порядок надання відповідної заяви. Як уявляється, цю норму доцільно доповнити положенням, що про виконання вказаних дій уповноважена особа має скласти протокол.

Спрощений порядок видачі особи з України може бути застосований лише за наявності письмової заяви такої особи про її згоду на видачу, оформленої у присутності захисника та затвердженої слідчим суддею. У разі одержання відповідної заяви видача можлива без проведення в повному обсязі перевірки наявності можливих перешкод для видачі (ч. 2 ст. 588 КПК України).

Зі змісту ч. 2 ст. 588 КПК України випливає, що при отриманні такої заяви може не проводитися в повному обсязі перевірка можливих перешкод для видачі особи. Про такі перешкоди мова йде у ст. 589 цього Кодексу, відповідно до якої у видачі особи іноземній державі відмовляється у разі, якщо : 1) особа, стосовно якої надійшов запит про видачу, відповідно до законів України на час прийняття рішення про видачу (екстрадицію) є громадянином України; 2) злочин, за який запитано видачу, не передбачає покарання у виді позбавлення волі за законом України; 3) закінчилися передбачені законом України строки давності притягнення особи до кримінальної відповідальності або виконання вироку за злочин, за який запитано видачу; 4) компетентний орган іноземної держави не надав па вимогу центрального органу України додаткових матеріалів або даних, без яких неможливе прийняття рішення за запитом про видачу (екстрадицію); 5) видача особи (екстрадиція) суперечить зобов'язанням України за міжнародними договорами України; 6) наявні інші підстави, передбачені міжнародним договором України.

Вважаємо, що непроведення відповідно до ч. 2 ст. 588 КПК України в повному обсязі перевірки наявності можливих перешкод для видачі особи може призвести до того, що така особа буде безпідставно видана під юрисдикцію іноземної держави, атому дану норму необхідно вдосконалити.

У ч. 3 ст. 588 КПК України зазначено, що прокурор звертається до слідчого судді з клопотанням про затвердження згоди особи на видачу. На наш погляд, недоліком цього положення є те, що законодавцем не визначені вимоги, які пред'являються до такого клопотання. Тому вважаємо доцільним доповнити ч. 3 ст. 588 КПК України відповідним положенням.

Нами поділяється думка авторів науково-практичного коментаря КПК України (за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова), що клопотання про затвердження згоди особи на видачу має містити :

1) у вступній частині : – назву суду, до юрисдикції якого належить розгляд питання про затвердження згоди особи на видачу; – назву клопотання; – місце і час складення клопотання; – дані про прокурора, який розглядає матеріали; – прізвище, ім'я та по батькові, громадянство особи, щодо якої вноситься клопотання; – відомості про запитуючу сторону, що направила запит; – відомості про кримінальні правопорушення особи відповідно до закону про кримінальну відповідальність запитуючої сторони;

2) в описово-мотивувальній частині : – прізвище, ім'я та по батькові особи, щодо якої вноситься клопотання, дата і місце народження, громадянство; – відомості про запитуючу сторону, що розшукує особу; – відомості про кримінальні правопорушення особи відповідно до закону про кримінальну відповідальність запитуючої сторони; – дата оголошення затриманої особи в розшук і відомості про компетентний орган іноземної держави, який оголосив її розшук; – відомості про кримінальне провадження запитуючої сторони щодо затриманої особи із зазначенням дат і назв процесуальних документів, найменування компетентних органів, які їх винесли; – час та місце затримання особи; – номер норми КПК, у порядку якої затримано особу; – найменування уповноваженого органу, що здійснив затримання особи; – відомості про застосування до особи тимчасового арешту; – відомості щодо запиту про видачу особи; – відомості про застосування до особи запобіжних заходів; – відомості про проведення та результати екстрадиційної перевірки, якщо вона мала місце; – відомості про інкриміновані кримінальні правопорушення за законодавством України із зазначенням статті про кримінальну відповідальність; – відомості про строки давності за вчинені особою кримінальні правопорушення згідно із законом України про кримінальну відповідальність; – посилання на добровільність особи при прийнятті

рішення про свою видачу й усвідомлення особою всіх наслідків такої видачі; – посилання на відповідні норми КПК, законодавства України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, якими обґрунтовується клопотання про затвердження згоди особи на видачу;

3) у резолютивній частині: – прохання про затвердження згоди особи на видачу; – підпис прокурора; – кількість документів-додатків та кількість аркушів кожного [2, с. 568-567].

Слід звернути увагу на те, що у ч. 3 ст. 588 КПК України не визначено, які додатки мають бути додані до клопотання прокурора про затвердження згоди особи на видачу. Тому пропонуємо доповнити цю норму положенням, що до такого клопотання додаються: – заява особи про застосування спрощеної процедури видачі; – протокол, у якому роз'яснено передбачене п. 8 ч. 1 ст. 581 КПК України право особи, видача якої запитується, звертатися з проханням про застосування такої процедури.

У ч. 3 ст. 588 КПК України передбачено, що слідчий суддя розглядає клопотання за участю особи, що підлягає видачі, її захисника та прокурора. Слідчий суддя зобов'язаний переконатися, що особа, яка підлягає видачі, добровільно погоджується на свою видачу і усвідомлює всі наслідки цієї видачі, після чого постановляє ухвалу про затвердження згоди особи на її спрощену видачу або про відмову в цьому.

Звертає на себе увагу та обставина, що у цій нормі не визначений строк, протягом якого слідчий суддя повинен розглянути клопотання прокурора про затвердження згоди особи на видачу. На наш погляд, ч. 3 ст. 588 КПК України доцільно доповнити положенням, що розгляд такого клопотання відбувається після його отримання, але не пізніше 24 годин з моменту його надходження до суду. Також у даній нормі необхідно деталізувати порядок проведення судового розгляду.

Згідно з ч. 5 ст. 588 КПК України, у разі отримання заяви про згоду особи на видачу запитуючій стороні та її підтвердження ухвалою слідчого судді прокурор повинен передати заяву на розгляд центрального органу України. Цей орган протягом трьох днів має розглянути її та прийняти рішення про можливість застосування спрощеного порядку видачі.

Потрібно наголосити на тому, що у ч. 5 ст. 588 КПК України вказано про можливість застосування центральним органом України спрощеного порядку видачі особи запитуючій стороні. Вважаємо, що доцільно виключити з цієї норми слово «можливість», оскільки слідчий суддя прийняв рішення про затвердження згоди особи на її спрощену видачу.

Література :

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Науково-практичний коментар / відп. ред. : С. В. Ківалов, С. М. Міщенко, В. Ю. Захарченко. – Х. : Одіссей, 2013. – 1104 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. Т. 2 / Є. М. Блажівський, Ю. М. Грошевий, Ю. М. Дьомін та ін. ; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. – Х. : Право, 2012. – 664 с.

МЕЖІ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ

Карпов Никифор Семенович

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ

Середа Григорій Порфирович

доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України

Про межі судового розгляду йдеться у параграфі 2 глави 28 КПК України, який прийнятий Верховною Радою України 13 квітня 2012 року та набрав чинності з 19 листопада 2012 року.

Згідно з ч. 1 ст. 337 КПК України, судовий розгляд проводиться лише стосовно особи, якій висунуте обвинувачення, і лише в межах висунутого обвинувачення відповідно до обвинувального акта, крім випадків, передбачених цією статтею.

Таким чином, КПК України, визначаючи межі судового розгляду, орієнтує суд на конкретну цілеспрямовану діяльність, а обвинуваченому гарантує, що він не буде засуджений за злочин, який йому до цього не ставився у вину, що є істотною гарантією права обвинуваченого на захист.

Процесуальним документом, що встановлює межі судового розгляду, є обвинувальний акт, який відповідно до ст. 291 КПК України складається слідчим, після чого затверджується прокурором. Поряд з іншими обставинами цей акт повинен містити виклад фактичних обставин кримінального правопорушення, які прокурор вважає встановленими, правову кваліфікацію такого правопорушення з посиланням на статтю закону України про кримінальну відповідальність та формулювання обвинувачення. Згідно з п. 5 ч. 3 ст. 314 КПК України, на підставі обвинувального акта у підготовчому судовому засіданні суд приймає рішення про призначення судового розгляду.

Межі судового розгляду можуть бути змінені. Так, у ч. 2 ст. 337 КПК України зазначено, що під час судового розгляду прокурор може

змінити обвинувачення, висунути додаткове обвинувачення, відмовитися від підтримання державного обвинувачення. У ч. 3 ст. 337 КПК України вказано, що з метою ухвалення справедливого судового рішення та захисту прав людини і її основоположних свобод суд має право вийти за межі висунутого обвинувачення, зазначеного в обвинувальному акті, лише в частині зміни правової кваліфікації кримінального правопорушення, якщо це покращує становище особи, стосовно якої здійснюється кримінальне провадження.

Порядок прийняття прокурором рішень про зміну обвинувачення, висунення додаткового обвинувачення, відмову від підтримання державного обвинувачення визначений ст. 338-340 КПК України.

Згідно з ч.ч. 1, 2 ст. 338 КПК України, з метою зміни правової кваліфікації та/або обсягу обвинувачення прокурор має право змінити обвинувачення, якщо під час судового розгляду встановлені нові фактичні обставини кримінального правопорушення, у вчиненні якого обвинувачується особа. Дійшовши до переконання, що обвинувачення потрібно змінити, прокурор після виконання вимог ст. 341 цього Кодексу складає обвинувальний акт, в якому формулює змінене обвинувачення та викладає обґрунтування прийнятого рішення. Копії обвинувального акта надаються обвинуваченому, його захиснику, потерпілому, його представнику та законним представникам. Обвинувальний акт долучається до матеріалів кримінального провадження.

У ч. 1 ст. 339 КПК України вказано, що у разі отримання відомостей про можливе вчинення обвинуваченим іншого кримінального правопорушення, щодо якого обвинувачення не висувалось і яке тісно зв'язане з первісним та їх окремих розгляд неможливий, прокурор після виконання вимог ст. 341 цього Кодексу має право звернутися до суду з мотивованим клопотанням про розгляд додаткового обвинувачення в одному провадженні з первісним обвинуваченням.

Відповідно до ч. 1 ст. 340 КПК України, якщо в результаті судового розгляду прокурор дійде переконання, що пред'явлене особі обвинувачення не підтверджується, він після виконання вимог ст. 341 цього Кодексу повинен відмовитися від підтримання державного обвинувачення і викласти мотиви відмови у своїй постанові, яка долучається до матеріалів кримінального провадження. Копія постанови надається обвинуваченому, його захиснику, потерпілому, його представнику та законним представникам.

Слід акцентувати увагу на тому, що у ст. 338-340 КПК України йде мова про те, що прокурор, який бере участь у судовому засіданні, може прийняти рішення про зміну обвинувачення, висунення додаткового обвинувачення, відмову від підтримання державного обвинувачення тільки після виконання вимог ст. 341 цього Кодексу.

Відповідно до ст. 341 КПК України, якщо в результаті судового розгляду прокурор дійде переконання, що необхідно відмовитися від підтримання державного обвинувачення, змінити його або висунути додаткове обвинувачення, він повинен погодити відповідні процесуальні документи з керівником органу прокуратури, в якому він працює. Суд за клопотанням прокурора відкладає судові засідання та надає прокурору час для складення та погодження відповідних процесуальних документів. У разі, якщо в судовому засіданні брав участь керівник органу прокуратури, який дійшов до одного з зазначених переконань, він повинен погодити відповідні процесуальні документи з прокурором вищого рівня.

Якщо керівник органу прокуратури, прокурор вищого рівня відмовляє у погодженні обвинувального акта із зміненим обвинуваченням, клопотання про висунення додаткового обвинувачення або постанови про відмову від підтримання державного обвинувачення, він усуває від участі в судовому розгляді прокурора, який ініціював таке питання, та самостійно бере участь у ньому як прокурор або доручає участь іншому прокуророві. У такому разі судовий розгляд продовжується в загальному порядку.

При прийнятті прокурором рішення про зміну обвинувачення в суді, висунення додаткового обвинувачення, відмову від підтримання державного обвинувачення певні обов'язки покладаються на суд.

Відповідно до ч.ч. 3, 4 ст. 338 КПК України, якщо в обвинувальному акті зі зміненим обвинуваченням ставиться питання про застосування закону України про кримінальну відповідальність, який передбачає відповідальність за менш тяжке кримінальне правопорушення, чи про зменшення обсягу обвинувачення, головуючий зобов'язаний роз'яснити потерпілому його право підтримувати обвинувачення у раніше пред'явленому обсязі.

Суд роз'яснює обвинуваченому, що він буде захищатися в судовому засіданні від нового обвинувачення, після чого відкладає розгляд не менше ніж на сім днів для надання обвинуваченому, його захиснику можливості підготуватися до захисту проти нового обвинувачення. За клопотанням сторони захисту цей строк може бути скорочений або продовжений. Після закінчення цього строку судовий розгляд продовжується.

Обов'язки суду при висуненні прокурором клопотання про додаткове обвинувачення визначені у ч.ч. 2, 3 ст. 339 КПК України. У разі задоволення такого клопотання прокурора, суд зобов'язаний відкласти судовий розгляд на строк, необхідний для підготовки до захисту від додаткового обвинувачення та виконання прокурором вимог, передбачених ст. 276-278, 290-293 цього Кодексу, але не більш ніж на чотирнадцять днів. Строк відкладення судового розгляду може бути

продовжений судом за клопотанням сторони захисту у випадку, якщо обсяг або складність нового обвинувачення вимагають більше часу для підготовки до захисту. Після закінчення встановленого судом строку, судові провадження повинно бути розпочате з підготовчого судового засідання. Нове дослідження доказів, які вже були досліджені судом до висунення додаткового обвинувачення, здійснюється тільки у разі визнання судом такої необхідності.

Отже, суд зобов'язаний відкласти судовий розгляд для виконання прокурором вимог, передбачених ст. 276-278, 290-293 КПК України. Потрібно зазначити, що у цих статтях йде мова лише про вручення письмово повідомлення про підозру, відкриття матеріалів іншій стороні, складання обвинувального акту. Виникає питання, чи можливо без проведення всебічного, повного та об'єктивного досудового розслідування, виконання усіх можливих слідчих дій встановити фактичні обставини додаткового обвинувачення. Вважаємо, що ні.

Тому, на наш погляд, рішення прокурора та суду має бути іншим у разі отримання відомостей про вчинення обвинуваченим іншого кримінального правопорушення, щодо якого обвинувачення не висувалось і яке тісно зв'язане з первісним та їх окремих розгляд неможливий. Пропонуємо змінити редакцію ст. 339 КПК України. Якщо отримані вказані відомості, за клопотанням прокурора суд має повернути кримінальне провадження для проведення додаткового розслідування.

Обов'язки суду при відмові прокурора від підтримання державного обвинувачення визначені у ч. ч. 2-6 ст. 340 КПК України. У разі відмови прокурора від підтримання державного обвинувачення в суді головуючий роз'яснює потерпілому його право підтримувати обвинувачення в суді. Якщо потерпілий висловив згоду на підтримання обвинувачення в суді, головуючий надає йому час, необхідний для підготовки до судового розгляду. Потерпілий, який погодився підтримувати обвинувачення в суді, користується всіма правами сторони обвинувачення під час судового розгляду. У випадку, передбаченому ч. 3 цієї статті, кримінальне провадження за відповідним обвинуваченням набуває статусу приватного і здійснюється за процедурою приватного обвинувачення. Повторне неприбуття в судові засідання потерпілого, який був викликаний у встановленому цим Кодексом порядку (зокрема, наявне підтвердження отримання ним повістки про виклик або ознайомлення з її змістом у інший спосіб), без поважних причин або без повідомлення про причини неприбуття після настання обставин, передбачених у ч. ч. 2 і 3 цієї статті, прирівнюється до його відмови від обвинувачення і має наслідком закриття кримінального провадження за відповідним обвинуваченням.

На наш погляд, у ст. 340 КПК України слід змінити форму рішення, що приймає суд, якщо прокурор відмовився від підтримання державного

обвинувачення, а потерпілий не бажає скористатися правом самостійно підтримувати обвинувачення в суді. Як вже зазначалось, прокурор повинен відмовитися від підтримання державного обвинувачення, якщо в результаті судового розгляду він дійде переконання, що пред'явлене особі обвинувачення не підтверджується. Така відмова можлива тоді, коли частина доказів, на яких ґрунтувалось обвинувачення, виявилась у судовому засіданні недостовірною, була спростована або з'явилися нові докази, що вказують на невинуватість обвинуваченого. Вважаємо, у такій ситуації суд має постановити виправдувальний вирок, а не закривати кримінальне провадження. Пропонуємо у цій частині внести зміни до ст. 340 КПК України.

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ

Шапортова Ніна Іванівна

кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права

Національна академія внутрішніх справ, Київ

Кримінально-правові заходи протидії злочинності неповнолітніх не мають пріоритету у суспільстві. Не можна не враховувати, що зростання злочинності неповнолітніх відбувається в умовах інтенсивного соціального розшарування суспільства, падіння життєвого рівня значної частини населення, несприятливого розвитку сімейно-шлюбних відносин, росту різних проявів жорстокого поводження з неповнолітніми. Однак, коли злочин вже вчинений, виникає питання про кримінальну відповідальність неповнолітнього.

Суспільство не має права висувати до неповнолітніх такі самі суворі вимоги, як до своїх дорослих членів. Тому часто щодо неповнолітніх достатніми є міри виховно-педагогічного, а не карального характеру.

У розділі XV передбачено лише особливі, менш суворі, більш гуманні умови кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх, які вчинили злочин порівняно з дорослими злочинцями, а саме:

- 1) за певних умов допускається можливість звільнення неповнолітнього від кримінальної відповідальності із застосуванням до нього примусових заходів виховного характеру;
- 2) скорочено види покарань та обмежено строки і розмір встановлених покарань порівняно зі строками і розмірами покарань до дорослих злочинців;

- 3) визначено умови, за яких можливим є звільнення неповнолітніх від відбування покарання із застосуванням до них примусових заходів виховного характеру;
- 4) передбачено більш м'які вимоги (умови) для звільнення від кримінального покарання;
- 5) встановлено більш короткі строки (порівняно зі строками для повнолітніх злочинців) щодо давності притягнення неповнолітніх до кримінальної відповідальності та виконання обвинувального вироку і щодо погашення і зняття судимості з неповнолітніх злочинців.

Окрім цього розділу особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх знаходять відображення і в деяких нормах інших розділів Загальної частини КК, а саме IV – щодо віку кримінальної відповідальності (ст. 22), X – щодо незастосування таких покарань, як обмеження волі (ч. 3 ст. 61) та довічне позбавлення волі (ч. 2 ст. 64) до неповнолітніх, а виправних робіт (ч. 2 ст. 57) та арешту (ч. 3 ст. 60) до неповнолітніх, які не досягли 16 років, XI – щодо врахування вчинення злочину неповнолітнім як обставини, що пом'якшує покарання (п. 3 ч. 1 ст. 66).

Разом з тим розділ XV КК знаходиться в єдиній системі КК, є складовою Загальної частини Кодексу, і його норми нерозривно пов'язані з її основними положеннями щодо завдань кримінального закону, підстав кримінальної відповідальності (підстава кримінальної відповідальності у неповнолітніх єдина з дорослими – вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину, передбаченого КК (ч. 1 ст. 2)). Необхідним компонентом суб'єктивної сторони складу злочину є вина. Якщо внаслідок розумової відсталості, не пов'язаної з психічним захворюванням, неповнолітній не міг усвідомити значення своїх дій або/та не міг керувати ними (на необхідності з'ясування стану здоров'я та розумового розвитку неповнолітнього наголошує п. 2 ч. 1 ст. 433 КПК), у вчиненому ним суспільно небезпечному діянні відсутня вина, а значить і склад злочину як підстава для притягнення до кримінальної відповідальності), дії закону про кримінальну відповідальність у просторі та часі, поняття злочину та класифікація злочинів, стадій вчинення умисного злочину, співучасть у злочині, обставин, які виключають злочинність діяння та інших загальних положень, що однаковою мірою стосуються як повнолітніх, так і неповнолітніх осіб, які вчинили злочин. Інакше кажучи, існує потреба в зверненні до загальних норм КК, що регулюють певні кримінально-правові відносини, та спеціальних норм розділу XV КК для врахування специфіки відповідальності неповнолітніх (при кримінально-правовій оцінці неповнолітніх та вирішенні питання про методи державного реагування на них).

Зважаючи на викладене, слід відмітити, що для нормального функціонування системи правосуддя у справах про притягнення до кримінальної відповідальності неповнолітніх, вона має включати в себе: врахування вікових особливостей неповнолітнього; юридичні гарантії захисту прав і законних інтересів неповнолітніх; повноту індивідуального соціально-психологічного дослідження особистості неповнолітнього; вибір індивідуального заходу впливу та його виконання. При цьому, з метою виконання принципу індивідуалізації кримінального покарання та з урахуванням вікових особливостей неповнолітніх притягнення їх до кримінальної відповідальності потребує детального законодавчого закріплення.

Література:

1. Кримінальний кодекс України 2001 року : за станом на 31 січня 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до кодексу : <http://zakon1.rada.gov.ua>.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 року : за станом на 31 січня 2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до кодексу : <http://zakon.rada.gov.ua>.

TRANSACTIONS SUBJECT TO VAT IN THE EUROPEAN UNION

Fedchyshyn Yuriy

research Fellow of the Institute of Financial Law

Article 2 of the CVD [1] provides that the following transactions shall be subject to VAT :

a. the supply of goods for consideration within the territory of a Member State by a taxable person acting as such;

b. the intra-Community acquisition of goods for consideration within the territory of a Member State by :

i. a taxable person acting as such, or a non-taxable legal person, where the vendor is a taxable person acting as such who is not eligible for the exemption for small enterprises provided for in Articles 282 to 292 and who is not covered by Articles 33 or 36;

ii. in the case of new means of transport, a taxable person, or a non-taxable legal person, whose other acquisitions are not subject to VAT pursuant to Article 3(1), or any other non-taxable person;

iii. in the case of products subject to excise duty, where the excise duty on the intra-Community acquisition is chargeable, pursuant to Directive 92/12/EEC, within the territory of the Member State, a taxable person, or a non-taxable legal person, whose other acquisitions are not subject to VAT pursuant to Article 3(1);

c. the supply of services for consideration within the territory of a Member State by a taxable person acting as such;

d. the importation of goods.

Articles 2(1)(a) and 2(1)(c) of the CVD apply to the sales of goods and services, while Article 2(1)(b) and 2(1)(d) of the CVD apply to the purchase of the services. Thus, as a general rule, in the former case the liability to charge and account for VAT falls on the seller, and in the latter case falls on the importer or acquirer. The derogations applicable to the list are provided in Article 3 of the CVD. Article 4 of the CVD provides a list of transactions that are specifically excluded from VAT.

It should also be noted that some Member States impose VAT on the transactions that are not covered by the Article 2 of the CVD. Usually this is the case with transactions that are exempt with deduction (see Article 169(b) of the CVD). The reason for this is merely technical, since some Member States refer to those transactions in the same manner as the CVD (thus treating them

as «exempt with deduction»), and some Member States refer to them as to the transactions subject to VAT, but at a 0% rate (thus they are «zero-rated»). This does not lead to any distortions, since economically both definitions result in the same VAT treatment. The only potential difference is possible in statistical and/or reporting information, because if transaction is classified as «exempt with deduction», in the administrative and statistical reports it belongs to the section of exempt supplies, and if the transaction is classified as «zero-rated», it may fall within the category of reduced rates. In some Member States the «zero rate» is rather classified as something separate from both the reduced rates and exemptions (e.g. in the United Kingdom).

The rule in Article 2(1)(a) provides a general definition of the treatment of supply of goods as a taxable transaction. The details of this rule are defined further in the CVD. A particular attention should be focused on the term «*for consideration*». The CVD does not specifically define this term, so references should be made to the

The intra-Community acquisition of goods was designed as one of the steps towards the transitional system of VAT in the EU. The term «intra-Community» means the transactions that occur between different Member States [2]. It substitutes the imports to one Member State from another. Likewise, the export to one Member State from another Member State is referred to as the «intra-Community supply». The main reason for implementing the rules on intra-Community acquisition of goods was the abolishment of the border control within the EU after its formation in 1993 [3].

Every Member State determines if there is an intra-Community acquisition (subject to VAT) without taking into account whether there is or not an intra-Community supply exempt from VAT in the Member State of origin. Therefore, an intra-Community acquisition of goods subject to VAT in a Member State of destination is completely independent from whether there have been an intra-Community supply of goods exempt from VAT with deduction in the Member State of origin. Thus, there is no link between them – intra-Community-supply and intra-Community acquisition are two separate operations. The intra-Community acquisition is subject to VAT at the VAT rate established by the Member State of acquisition.

The place of an intra-Community supply of goods is the place where the transport begins. Similarly to exportation, this supply is exempt with deduction (zero-rated), meaning that no VAT is charged (see Article 169(b) of the CVD). A trader registered for VAT in the State may apply the exemption with deduction to the supply of goods to a business customer in another Member State if: the customer is registered for VAT in that other Member State, the customer's VAT registration number (including country prefix) is obtained and retained in the supplier's records this number, together with the

supplier's VAT registration number, is quoted on the sales invoice, and the goods are dispatched or transported to another Member State

VAT registered traders involved in intra-Community supplies and acquisitions of goods have responsibilities in both the VAT Information Exchange System (VIES) and in the INTRASTAT regime. When a registered taxable person makes intra-Community supplies of goods or services to a taxable person in another Member State, summary details of those supplies must be returned to the tax authorities. This return, known as the VIES return, is to enable the authorities in each Member State to ensure that intra-Community transactions are properly recorded and accounted for.

Traders whose intra-Community supplies of goods exceed a quarterly established threshold of a Member State are obliged to submit monthly VIES returns. Quarterly VIES returns may be made by traders who supply intra-Community services or whose supplies of intra-Community goods do not exceed that threshold. Under certain circumstances traders may submit annual VIES returns. Taxable persons making intra-Community acquisitions are also obliged to make a monthly Intrastat return, for statistical purposes, where the value of goods acquired by them from other Member States or of goods supplied by them exceeds the established threshold per annum. VIES and Intrastat returns are submitted to the specifically designated office of the tax authorities of the Member State of registration.

For example :

A taxable person [4] registered in Ireland supplies goods to the taxable person in Germany. The supply is exempt with deduction in Ireland. A taxable person in Ireland reports the transaction in a VIES return.

Upon the acquisition, the taxable person in Germany applies the domestic rate applicable to the supply of these goods, the treatment should be the same as for the domestic transaction. Taxable person established in Germany accounts for the transaction via his regular VAT return and reports it to both VIES and Intrastat, as well as.

Third type of transaction subject to VAT is the supply of services. Similarly to the definition of the supply of goods, the supply of services is further described in the CVD.

The fourth and final type of transaction subject to VAT is importation of goods. The act of importation occurs when the goods enter the territory of the EU for the VAT purposes (Article 5 of the CVD) and are placed under the customs procedure of free circulation [5]. The definition of imports and other rules related to importation are provided below in the CVD.

Conclusions:

Ukraine meets the requirements of the EU legislation on the taxable transactions. The only type of transaction that is not known to Ukraine is the intra-Community acquisition, but it can exist only within the EU. However,

such a supply as exportation is not regarded as a taxable transaction in the EU. The reason is merely technical, since instead of the zero rate in the EU the concept of “exemption with deduction” is used, which is economically the same.

1. Council Directive 2006/112/EC of 28 November 2006 on the common system of value added tax. OJ L 347, 11.12.2006, p. 1-118.
2. R. Lipniewicz & P. Selera, *Intra-Community Supplies of Goods under Polish VAT Law*, 22 Intl. VAT Monitor 1 (2011).
3. H. Kogels, *Stopping the VAT Leaks in the European Union?*, 25 Intl. VAT Monitor 5 (2014).
4. In the language of Irish VAT legislation registered taxable persons are referred to as «accountable persons».
5. Y. Fedchyshyn, *Postponed Accounting in the European Union*, 25 Intl. VAT Monitor 1 (2014).

ДО ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВА НА ЗВЕРНЕННЯ ДО АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДУ СУБ'ЄКТА ВЛАДНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ У СФЕРІ ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ

Луїна Олена Станіславівна

суддя Дніпропетровського окружного адміністративного суду

Розвиток доктрини адміністративного права, а також адміністративного матеріального законодавства зумовлює виникнення нових проблемних питань, зокрема і у сфері державної реєстрації. В контексті цієї доповіді слід звернути увагу на розвиток доктрини зокрема щодо таких сфер, як адміністративні послуги та реєстраційна діяльність. Так, у 2006 р. захищено дисертацію Г.М. Писаренко «Адміністративні послуги в Україні: організаційно-правові аспекти» [1]. Як більш пізню роботу в цій сфері слід навести навчальний посібник В.П. Тимощука «Адміністративні послуги» (2012 р.) [2]. Увагу проблемам у сфері адміністративних послуг приділяли також В.Б. Аверьянов, І.Б. Коліушко, К.К. Афанасьєв та інші. Щодо ж розвитку законодавства, то слід відмітити в першу чергу, прийняття 06.09.2012 р. Закону України «Про адміністративні послуги» № 5203-VI (далі – Закон «Про адміністративні послуги») [3] із внесенням відповідних змін до чинного законодавства як шляхом прийняття нових підзаконних актів, так і внесення змін до чинних законів та інших нормативних актів. На сьогоднішній день сфера адміністративних послуг є предметом активного розгляду як науковцями, так і органами державної влади, місцевого самоврядування. Подібною є

також ситуація у сфері реєстраційної діяльності. Зокрема, протягом 2006-2013 р. було захищено близько 10 дисертаційних робіт, як тих, що безпосередньо стосуються вироблення основних теоретичних засад такої діяльності (О.Г. Юшкевич [4], М.П. Гурковський [5]), так і тих, що в рамках предмету дослідження безпосередньо зачіпають істотні питання реєстраційної діяльності (К.В. Ростовська [6]; Я.Є. Барц [7] та інші). Питанням державної реєстрації прав приділяється також значна увага на рівні публікацій у фахових виданнях, роз'ясненнях, що видаються органами місцевого самоврядування та виконавчої влади. Характеризуючи ж розвиток законодавства, слід в першу чергу сказати, що останніми роками система суб'єктів владних повноважень у сфері державної реєстрації була піддана істотному реформуванню, зокрема 2011 року було створено Державну реєстраційну службу України (далі – Укрдержреєстр), на якій зосереджено значні повноваження у сфері реєстрації прав. Вказаний розвиток доктрини та законодавства зумовлює появу окремих законодавчих проблем, які, як уявляється, потребують якомога швидшого вирішення.

Так, М.П. Гурковський зазначає про належність реєстраційної діяльності до адміністративних послуг ґрунтуючись на новітній концепції взаємодії влади та особи [5, с. 8]. З цією позицією слід погодитись. Разом із тим, у цьому зв'язку привертає до себе увагу норма ч. 4 ст. 19 Закону «Про адміністративні послуги».

Відповідно до цієї норми, у випадку заподіяння шкоди фізичній (юридичній особі) незаконним рішенням, дією чи бездіяльністю посадової особи, і якщо така шкода була відшкодована державою чи територіальної громадою, то держава чи громада відповідно набуває право зворотної матеріальної вимоги до такої посадової особи. Вказана норма викликає одразу декілька запитань. По-перше, яка правова природа такої вимоги і чи можна поширювати на неї положення Цивільного кодексу України від 16.01.2003 р. № 435-IV [8] про відшкодування шкоди, адже відносини, з яких виникає така вимога, носять виражений публічний характер? По-друге, якщо так, то чи допустимо розглядати таку вимогу в порядку адміністративного судочинства з огляду на приписи ч. 2 ст. 21 Кодексу адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV [9], адже наявність публічно-правового спору в даному випадку є достатньо сумнівною з огляду на те, що відповідна вимога органу державної влади чи місцевого самоврядування заявляється на виконання своїх повноважень, а зазначене у ч. 4 ст. 19 Закону «Про адміністративні послуги» право фактично є одночасно і обов'язком? По-третє, у випадку ствердної відповіді на питання щодо адміністративної юрисдикції таких вимог, то слід додатково регламентувати право відповідного органу на звернення до адміністративного суду, оскільки ч. 4 ст. 19 Закону «Про

адміністративні послуги» закріплює лише право вимоги до особи, а не право звернення до суду.

За результатами аналізу даних Єдиного державного реєстру судових рішень щодо практики адміністративних судів, судів загальної юрисдикції за 2013-2015 р.р. прикладів застосування судами ч. 4 ст. 19 Закону «Про адміністративні послуги» не виявлено, що як уявляється, можна пояснити по-перше відносною новизною вказаного Закону, а по-друге, існування високої імовірності усунення подібних конфліктів до звернення до суду, оскільки його сторонами є особи, що працюють в одному органі. Разом із тим, це не усуває необхідності вирішення вказаних вище питань.

Література:

1. Писаренко Г. М. Адміністративні послуги в Україні: організаційно-правові аспекти: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Писаренко Ганна Миколаївна; Одеська національна юридична академія. — Одеса, 2006. — 20 с.
2. Тимощук В. Адміністративні послуги: посіб. / Тимощук В. — К.: ТОВ «Софія-А», 2012. — 104 с.
3. Про адміністративні послуги: Закон України від 06.09.2012 р. № 5203-VI: за станом на 10 квіт. 2014 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2013. — № 32 (09.08.2013). — Ст. 409 (із змінами).
4. Юшкевич О. Г. Проведення в справах про державну реєстрацію фізичних осіб-підприємців [Текст]: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Юшкевич Олена Геннадіївна; Харк. нац. ун-т. внутр. справ. — Харків, 2007. — 19 с.
5. Гурковський М. П. Реєстраційна діяльність публічної адміністрації: організаційно-правовий аспект: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Гурковський Мар'ян Петрович; Львів. держ. ун-т. внутр. справ. — Львів, 2010. — 19 с.
6. Ростовська К. В. Адміністративно-правові режими паспортизації та реєстрації фізичних осіб: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Ростовська Карина Валеріївна / Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ. — Д., 2011. — 20 с.
7. Барц Я. Є. Адміністративно-правові основи реєстрації прав власності на нерухоме майно: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Барц Яна Євгеніївна; Класич. приват. ун-т. — Запоріжжя, 2012. — 20 с.
8. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV: за станом на 27 берез. 2014 р. // Офіційний вісник України. — 2003. — № 11. — Ст. 461 (із змінами).
9. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV: за станом на 15 квіт. 2014 р. // Офіційний вісник України. — 2005. — № 32 (26.08.2005). — Ст. 1918 (із змінами).

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ТА ЗАХИСТУ МАЙНОВИХ ТА НЕМАЙНОВИХ ПРАВ

Марущак Юлія Вікторівна

*здобувач Національного університету біоресурсів і природокористування
України, викладач економічного коледжу Державного вищого навчально
закладу «Київського національного економічного університету імені
Вадима Гетьмана»*

Права та свободи людини і громадянина займають центральне місце у механізмі права власності, їх утвердження і забезпечення є головним обов'язком "суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави" [1,ст.1,3]. За змістом Основного Закону правова держава - це держава, де реально забезпечене народовладдя, гарантується принцип верховенства права, закони співпадають з принципами верховенства права, їх зміст та направленість сприяє справедливості, люди є рівними перед законом і судом, права особистості визнаються пріоритетними і реально забезпечуються.

Наукове дослідження адміністративно-правової охорони та захисту майнових і немайнових прав власності вимагає з'ясування змісту юридичних термінів, що використовуються в законодавстві та міжнародних правових актах, отже важливим є визначення змісту та співвідношення понять «охорона» та «захист».

На думку Є.М. Ворожейкіна і В.В. Галунька, поняття «охорона» подібне за своїм значенням до поняття «захист», хоч і не тотожне. Термін «охорона» включає передбачені законом засоби, спрямовані на відновлення порушеного права власності, усунення перешкод під час його здійснення, захист інтересів потерпілих від правопорушення, притягнення винних до юридичної відповідальності. Охорону також прийнято називати захистом прав .

В.В. Галунько стверджує, що захист – це лише одна сторона охорони, її компонент, який характеризується активною протидією порушнику права власності і виявляється у застосуванні примусових заходів попередження (припинення) порушень, відновлення порушених прав та притягнення до юридичної відповідальності [2, с. 68–71].

Для з'ясування змісту понять "адміністративно-правова охорона" і "адміністративно-правовий захист" потрібно почати з розмежування категорій "охорона" та "захист". Ці поняття дуже близькі за змістом, а тому, іноді, вживаються в юридичній літературі як тотожні слова та не мають чітких відмінностей. Наприклад, в одному із тлумачних словників термін "захист" визначається як те, що захищає, служить

обороною, боронить, а термін "захищати" – охороняти, огородити від посягань, від негативних дій, від небезпеки; попередити, забезпечити від чого-небудь. Отже, сам термін "охорона" характеризується за допомогою слова "захист", а "захист" визначається за допомогою слова "охорона". Велика кількість вчених розглядають поняття "охорона" і "захист" як термінологічний інструмент, який допомагає визначати одне поняття через інше. Так М. С. Малейн вважає, що "охорона прав" – більш ширше за змістом поняття, яке включає всі юридичні правила щодо певного блага [3, с. 18].

Під захистом права власності розуміють заходи, що передбачені в законі в тих випадках, коли право вже порушено. До них М.С. Малейн відносить заходи юридичної відповідальності та інші правові санкції. М.С. Малейн вважає, що заходи примусу, спрямовані на попередження порушення особистих прав і їх відновлення, здійснюється застосуванням норм як охорони, так і захисту прав. Все розмаїття думок стосовно співвідношення понять "охорона права" і "захист права" можна викласти у межах двох наукових підходів. Перший підхід полягає у тому, що ці поняття тотожні та їх розмежування є недоречним в юридичній науці і другий підхід полягає у тому, що "захист права" розглядається як частина більш об'ємного поняття "охорона права" [4 с.98]. Цю позицію висловлює у своїх працях більшість вчених, але вони іноді здійснювали таке розмежування за різними критеріями. О.С. Яворська також є прибічником того, що охорона права власності є ширшим поняттям, ніж захист. Охорона здійснюється за допомогою законодавчої визначеності режиму майна, підстав виникнення права власності, недопустимості втручання у майнову сферу власника тощо. Захист - це реакція на факт порушення права. Однак О. С. Яворська зауважує, що на законодавчому рівні ці поняття не завжди розмежовуються. [5, с.214.].

Ту ж позицію займає В. Полюхович, конкретизуючи, що концепт адміністративно-правового захисту законних прав свобод і інтересів особи і громадянина показує сукупність застосовуваних в адміністративному порядку законних засобів, спрямованих на припинення незаконного зазіхання на права, свободу і інтереси громадян [6, с. 41-46].

Отже, у сфері адміністративно-правової охорони майнових і немайнових прав власності потрібно більше говорити про безпеку власників майна та широкого загалу осіб, а не про «майнову безпеку».

Таким чином, в теперішніх умовах демократичної правової держави України, у якій будується нове громадянське суспільство, проблему адміністративно-правової охорони права власності можливо висвітлювати через охорону прав і свобод людини та громадянина.

Література:

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року // Інформаційний бюлетень НКРЕ. - 2003. - № 7.
2. Галуцько В. В. Охорона права власності: Адміністративно-правові аспекти: [монографія] / В. В. Галуцько. – Херсон: ВАТ ХМД, 2008. – 348
3. Малеин Н.С. Охрана прав личности советским законодательством. – М.: «Наука», 1985. – 168 с.
4. Галаган И.А. Административная ответственность граждан в СССР: Процессуальное регулирование. – Воронеж, Изд-во Воронежского университета, 1976. – 198 с.
5. Лейст О.Э. Санкции и ответственность по советскому праву: (Теоретические проблемы). – М.: Изд-во МГУ, 1981. – 239 с. 8. Малеин Н.С. Охрана прав личности советским законодательством. – М.: «Наука», 1985. – 168 с.
6. Яворська О. С. Правове регулювання відносин власності за цивільним законодавством України: Навчальний посібник - К.: Атіка, 2008.- 255 с.].

ДОКАЗУВАННЯ У СПРАВАХ, ЩО ВИНΙΚАЮТЬ З ВІДНОСИН ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ ТА РОЗГЛЯДАЮТЬСЯ (НА ПРИКЛАДІ СПРАВ ЩОДО ПРИТЯГНЕННЯ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ ДО ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ)

Поплавський Володимир Юрійович

заступник голови Дніпропетровського апеляційного адміністративного суду

Доказування в адміністративному судочинстві — це врегульована правовими нормами діяльність адміністративного суду та учасників адміністративного процесу зі збирання і закріплення, перевірки і оцінки доказів [1, с. 185]. Докази як фактичні дані встановлюються судом на підставі пояснень сторін, третіх осіб та їхніх представників, показань свідків, письмових і речових доказів, висновків експертів (ч. 1 ст. 69 Кодексу адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV (далі – КАС України) [2]. Вказані джерела цих фактичних даних отримали в юридичній літературі назву джерел доказів [1, с. 185]. Від того, які саме джерела доказів використовують в конкретній справі в значній мірі залежить процедура та строки її розгляду в кожному конкретному випадку. Адже, чим більше різноманітних джерел доказів, тим складнішим є доказування в цілому. Так, призначення експертизи може взагалі призвести до зупинення провадження у справі до одержання її результатів (п. 3 ч. 2 ст. 156 КАС України), а можливість обмежитись

лише дослідженням та оцінкою письмових доказів може стати підставою розгляду справи в порядку письмового провадження (ч. 6 ст. 128 КАС України). Отже, використання тих чи інших засобів доказування здатне значним чином вплинути на реальні строки розгляду адміністративної справи в кожному конкретному випадку. Вказане актуалізує розгляд питань доказування у справах щодо розгляду публічно-правових спорів у сфері державної служби з метою визначення особливостей цього процесу у таких справах для подальшого вироблення пропозицій щодо вдосконалення адміністративного процесуального законодавства.

Вивчення вказаних особливостей зумовлює звернення до даних судової практики розгляду таких спорів. Слід відмітити існування достатньо широкого кола спорів у сфері державної служби. Розгляд особливостей доказування щодо всіх них виходить за рамки цього дослідження. Тому, для прикладу доцільним уявляється взяти спори щодо притягнення державних службовців до дисциплінарної відповідальності з наступних причин. По-перше, їх підстава безпосередньо торкається основоположних прав особи, передбачених ст. 19 Конституції України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР [3]. По-друге вони становлять значну частину спорів у сфері державної служби. Так, за даними Єдиного державного реєстру судових рішень лише за період з 01.01.2014 р. по 18.02.2015 р. адміністративними судами розглянуто із прийняттям постанови більше 700 справ із загальної кількості справ у сфері публічної служби 4110. Аналіз обставин 21 справи щодо притягнення державних службовців до дисциплінарної відповідальності, що розглянуто адміністративними судами за період з 01.01.2014 р. по 10.02.2015 р. дає підстави стверджувати, що показання свідків застосовувались лише в 6 справах з цих 21 випадків. Дослідження ж речових доказів, висновків експерта не застосовувалось взагалі. У вказаних справах показання свідків застосовувались, переважно, для з'ясування наступних питань: 1) чи була дотримана процедура притягнення до дисциплінарної відповідальності [4; 5]; 2) чи дійсно мав місце факт дисциплінарного проступку [6]. Разом із тим, в значній кількості випадків в інших справах для відповідей на вказані питання було достатньо дослідження письмових доказів та інших матеріалів справи: письмових пояснень позивача, відповідача, третіх осіб, розпоряджень, наказів, пояснювальних записок тощо.

Досліджене дає підстави для висновку, що особливості доказування у справах щодо притягнення державних службовців до дисциплінарної відповідальності стосуються: 1) предмету доказування; 2) використання засобів доказування. Зокрема, в значній кількості випадків судом перевіряється наявність дисциплінарного проступку, для чого перевіряється існування обставин, на які відповідач посиляється як на підставу застосування дисциплінарного стягнення. У зв'язку із цим

слушною та актуальною уявляється позиція окремих науковців, які стверджують, що попри наявність повноважень щодо перевірки обґрунтованості рішення суб'єкта владних повноважень, суд не може перевіряти доцільність його рішення, оскільки це б означало втручання в його діяльність [7]. Щодо засобів доказування, то особливістю цих справ є незначне використання таких джерел доказів, як висновок експерта, речові докази, певна обмеженість застосування показань свідків. Вказане актуалізує питання розробки спрощеної процедури розгляду таких справ.

Література:

1. Адміністративне судочинство України: підруч. / [О. М. Пасенюк (кер.авт.кол.) [та ін.]; ред. О. М. Пасенюк. — К.: Юрінком Інтер, 2009. — 672 с.
2. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV: за станом на 15 квіт. 2014 р. // Офіційний вісник України. — 2005. — № 32 (26.08.2005). — Ст. 1918 (із змінами).
3. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР: за станом на 21 лют. 2014 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141 (із змінами).
4. Про задоволення адміністративного позову, визнання бездіяльності протиправною, зобов'язання вчинити певні дії: постанова Чернівецького районного суду Вінницької області від 17 квіт. 2014 р. № 150/313/14-а [Електронний ресурс] // Веб-сайт «Єдиний державний реєстр судових рішень». — Режим доступу до док.: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/38910787>.
5. Про задоволення адміністративного позову, визнання бездіяльності протиправною, зобов'язання вчинити певні дії: постанова Кам'янського районного суду Черкаської області від 06 жовт. 2014 р. № 2-а/696/60/14 [Електронний ресурс] // Веб-сайт «Єдиний державний реєстр судових рішень». — Режим доступу до док.: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40765015>.
6. Про задоволення адміністративного позову, визнання бездіяльності протиправною, зобов'язання вчинити певні дії: постанова Автозаводського районного суду м. Кременчука Полтавської області від 03 листоп. 2014 р. № 524/7486/14-а [Електронний ресурс] // Веб-сайт «Єдиний державний реєстр судових рішень». — Режим доступу до док.: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41481355>.
7. Науково-практичний коментар до ст. 2 Кодексу адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу до док.: система інформаційно-правового забезпечення «Ліга-Закон» станом на 20.02.2015 р.

ПОНЯТТЯ ТА АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ АДМІНІСТРАТИВНОГО ДОГОВОРУ

Сіренко Анна Миколаївна

*аспірант кафедри адміністративного та конституційного права,
Національний університет біоресурсів і природокористування України*

Адміністративний договір в Українському законодавстві з'явився давно, а саме з прийняттям у 2005 році Кодексу адміністративного судочинства України, але досі залишається актуальним та потребує досконалого з'ясувати його суті, мети та місця в адміністративному праві.

Актуальність цього питання і досі посідає провідне місце в адміністративному праві через те, що останнім часом підвищився інтерес до ролі публічного права в регулюванні суспільних відносин, а також розвитком договірних стосунків у публічно-правових відносинах.

Дане питання висвітлювали такі науковці, як В. Авер'янов, Ю. Битяк, О. Задихайло, Р. Куйбіда, М. Міхровська, В. Стефанюк та інші.

На сьогодні адміністративний договір зустрічається зокрема, в статті 3 КАС України, де зазначається визначення адміністративного договору, в статті 17, де зазначена юрисдикція адміністративних судів в частині про спори, що виникають з приводу укладання, виконання, припинення, скасування чи визнання нечинними адміністративних договорів та в Законі України «Про адміністративні послуги».

Питання надання адміністративних послуг при укладенні адміністративних договорів потребує великої уваги як на нормотворчому рівні так і на дослідженні науковцями. Необхідно розширити джерела адміністративного договору, надати більш чіткі вказівки щодо порядку укладення даного договору та його припинення.

Що ж стосується самого визначення поняття адміністративний договір, то КАС України надає нам його у такому вигляді: адміністративний договір – це дво- або багатостороння угода, зміст якої складають права та обов'язки сторін, що впливають із владних управлінських функцій суб'єкта владних повноважень, який є однією із сторін угоди [1, п. 14 ч. 1 ст. 3].

Визначиння адміністративному договору давав і К.К. Афанасьєв, який вважає, що адміністративний договір – це добровільна угода двох чи більше суб'єктів адміністративного права, один (чи більше) з яких наділений власними або делегованими повноваженнями у сфері державного управління з приводу вирішення питань виконавчого чи розпорядчого характеру, яка укладена у формі правового акта, що встановлює (припиняє, змінює) їх взаємні права, обов'язки та відповідальність [2, с. 8].

Ми не погоджуємося з даним визначенням у частині в якій говориться, що адміністративний договір укладається у формі правового акта. За своїм змістом адміністративний договір це угода, а не адміністративний акт. Це питання є принциповим з того погляду, що основною ознакою будь якої угоди постає її добровільний характер [5, с. 103].

О.А. Задихайло вважає, що адміністративний договір слід розглядати, як угоду між двома (або більше) суб'єктами адміністративного права, один з яких обов'язково є органом державної влади, засновану на нормах адміністративного права, у загальнодержавних або інших публічних інтересах, за допомогою якої виникають, змінюються або припиняються взаємні права та обов'язки сторін [4, с. 104].

Ми ж розкриваємо дане поняття схожими ознаками. Адміністративний договір – це публічно-правовий договір між двома або більше сторонами, однією зі сторін обов'язково виступає суб'єкт владних повноважень, та ґрунтується на нормах адміністративного права, направлений на загальнодержавні інтереси.

При визначенні правової природи адміністративних договорів слід враховувати, що вони виникають лише у тих сферах державної влади і місцевого самоврядування, де складаються адміністративно-правові відносини. Норми адміністративного права безпосередньо впливають на зміст даних угод, при цьому волевиявлення сторін скеровується нормами адміністративного права, тобто, набуває адміністративно-правової форми. Отже, як це видно з аналізу, в цьому договорі обов'язково присутній носій влади, який у межах своєї компетенції реалізує функції виконавчо-розпорядчого характеру. Тому в адміністративному договорі завжди проявляється державна воля до створення певної ситуації, яка реалізується в такому договорі [3, с. 110].

Отже, адміністративний договір укладається в публічних інтересах. Він є юридичним фактом, його укладення означає виникнення адміністративних правовідносин.

Ми вважаємо, що визначення єдиного поняття адміністративного договору, розширення його джерел та сфери його використання змінить уявлення про адміністративне право, переведе його на зовсім інший рівень. Адміністративний договір допоможе зробити відносини між органами державної влади простішими та визначенішими і таким чином підвищить ефективність діяльності публічної влади.

Література:

1. Кодекс Адміністративного судочинства: Кодекс України від 06.07.2005 № 2747-IV// Відомості Верховної Ради України. – 2005, № 35-36, № 37, ст.446
2. Афанасьєв К.К. Адміністративні договори – реалії та перспективи [Текст] / К.К. Афанасьєв. – Луганськ, 2004. – 320 с.
3. Джафарова О.В. Місце адміністративного договору в адміністративній діяльності правоохоронних органів [Текст] / О.В. Джафарова. - Форум права 2009 – № 2. – 108-111 С. Електронний ресурс. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2009_2_19.pdf
4. Задихайло О.А. Щодо визначення адміністративного договору в адміністративному праві України [Текст] / О.А. Задихайло. – Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди, 2012 - №19. – 101-105 С.
5. Міхровська М.С. Адміністративний договір як важлива форма діяльності публічної адміністрації [Текст] / М.С. Міхровська. – Адміністративне право і процес, 2014 - № 2 (8). – 102-108 С.

Науковий керівник: Світличний Олександр Петрович, доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри цивільного та господарського права, Національний університет біоресурсів і природокористування України

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ МЕДИЦИНИ

Суворова Каріна Сергіївна

студентка, Запорізький національний університет

На сучасному етапі розвитку українського суспільства надзвичайної актуальності набуває проблема правового регулювання відносин у сфері охорони здоров'я. Це обумовлено, зокрема, і недостатністю ґрунтовних робіт, які б охопили весь спектр правового регулювання прав людини у сфері охорони здоров'я, а також розробили б нові підходи до визначення прав пацієнтів, їх нормативного закріплення та шляхів вирішення проблеми реалізації та захисту цих прав.

Чимало труднощів виникає через недостатній рівень правової культури та обізнаності громадян у своїх правах, а також нерегульованість прав та обов'язків медичного персоналу. Адже відносини, які існують між пацієнтом і лікарем, регулюються здебільшого окремими нормативними та підзаконними актами, а часто й такими, які визначені як акти для службового користування. Проблема галузевої належності медичного права України привертає до себе увагу великою

теоретичною та практичною значимістю, оскільки, по-перше, віднесення тих чи інших правових норм до будь-якої галузі права означає включення їх в певний галузевий режим, розповсюдження на них його принципів, методів, загальних положень. По-друге, встановлення правильного співвідношення між системою права та зовнішнім її закріпленням в системі нормативних актів (законодавстві) забезпечує доступність, скорочення непотрібної множини нормативно-правових актів, обзорість законодавства, його погодженість, правильне застосування, укріплення законності, та сприяє вдосконаленню врегульованості та порядку в управлінні суспільством[4 с. 4].

Україна, ставши членом Ради Європи, взяла на себе зобов'язання привести законодавство про охорону здоров'я у відповідність до світових стандартів. Таке зобов'язання дає можливість урахувати в чинному законодавстві досвід зарубіжних країн стосовно сфери охорони здоров'я, а також статусу, прав пацієнта та їх реалізації. Тим паче що Європа свого часу теж пройшла шляхом спроб і помилок і мала фактично ті самі проблеми з реалізацією прав пацієнтів, які зараз є в Україні. Нині в Європі вимагається більше враховувати інтереси пацієнтів у всьому, що стосується медичного обслуговування.

Дослідження щодо обізнаності пацієнтів у захисті своїх прав в Україні виявляє дійсно низький рівень. Це вказує на відсутність достатньої інформації про державні та недержавні органи, до яких пацієнт може звернутись у випадку порушення своїх прав, на складність системи способів вирішення конфлікту між медичним працівником і пацієнтом. Тому треба зробити спробу проаналізувати шляхи захисту прав, виявити як позитивні, так і негативні сторони для подальшого вдосконалення механізмів захисту на практиці.

Останнім часом з'явилася ціла низка законів, галузевих нормативних документів, які не мають конкретного і чітко визначеного змісту, натомість мають великий простір для їх вільного трактування, що не полегшує роботу медиків, а навпаки, створює для них додаткові проблеми під час професійної діяльності. Яскравим прикладом цього є закони України «Про інформацію»[3], «Про доступ до публічної інформації»[2], які не зовсім узгоджуються із ст.145 КК України та відповідними нормами Цивільного кодексу, котрі передбачають кримінальну відповідальність за розголошення лікарської таємниці[1].

Актуальність правової освіти у всіх вищих навчальних закладах не викликає жодних сумнівів, адже наявність правової культури майбутнього фахівця для суспільства та й для галузі, у якій він працюватиме, принесене лише користь. Стосовно медичного права як окремої галузі, слід сказати, що його вивчення і знання конче необхідні не тільки фахівцям у галузі медицини, а й юристам, і на сьогодні це є одним із першочергових завдань

вищих медичних навчальних закладів. Соціально-економічні перетворення, які мають місце у нашій державі, реформування медичної галузі, питання взаємовідносин медичних закладів державної, комунальної і приватної форм власності, виникнення інституту сімейної медицини, питання правого врегулювання медичної практики та інших нагальних проблем медичної галузі потребують певної правової обізнаності і підготовки майбутніх лікарів. Останнім часом прийнято цілу низку законів та інших нормативних актів, які регулюють питання суспільних відносин у галузі охорони здоров'я, але навіть це не вирішує більшості проблем, які ще належить розв'язати[5]. Медичне право, як досить молода галузь права, потребує вдосконалення і систематичної розробки, вдосконалення діючих правових норм, проведення правових експертиз галузевих норм, що регулюють діяльність медичних закладів, працівників цих установ.

Необхідно систематично проводити підвищення кваліфікації юристів, які працюють у галузі, підвищити їх правовий статус, відповідальність, вирішити питання щодо визначення їх як осіб, що знаходяться на державній службі.

Нині посилилися вимоги до медичного працівника щодо виконання ним професійного обов'язку, контролю якості наданих послуг як із боку громадськості, так і з боку закону. Один лише Кримінальний кодекс України вміщує понад 15 статей, суб'єктом відповідальності за якими може бути медичний працівник.

Треба звернути увагу, передусім юристів, на визначення кримінальної відповідальності за «неналежне виконання професійних або службових обов'язків» стосовно медиків. Норма закону повинна мати чітке визначення, яке не допускає вільного трактування, що залежатиме від наявності або відсутності фантазії служителя Феміди, який слухатиме таку справу у суді, визначатиме і вершитиме чийось долю. Для повноцінної реалізації своїх професійних повноважень, а також своїх прав і обов'язків кожен лікар повинен мати елементарний запас правових знань, щоб запобігти застосуванню у відношенні до нього норми «незнання закону не звільняє від відповідальності».

Література:

1. Кримінальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.
2. Про доступ до публічної інформації від 9 червня 2013 року № 2939-XVII // Відомості Верховної Ради України. - 2011, № 32, ст. 314.
3. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 року № 2657-XII // Відомості Верховної Ради України. - 1992. - Ст. 650.

4. Стеценко С.Г., Стеценко В.Ю., Сенюта І.Я. Медичне право України: Підручник / За заг. ред. д.ю.н. проф. С.Г. Стеценка. - К.: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. – С. 4.
5. ТОВ “Редакція газети «ВАШЕ ЗДОРОВ’Я» Газета Міністерства охорони здоров’я України та галузевої профспілки медичних працівників [Електронний ресурс].–Режим доступу: <http://www.vz.kiev.ua/ru/medichne-pravo-v-ukra%D1%97ni-chi-zaxishhaye-likarya-femida/>

ПРИНЦИПИ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В ГАЛУЗІ АЛЬТЕРНАТИВНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ

Шевченко Денис Володимирович

здобувач кафедри адміністративного та господарського права

Запорізького національного університету, секретар приймальні апарату апеляційного суду Запорізької області

Принципами організаційно-правового регулювання в галузі альтернативної енергетики є основні напрямки розвитку даної галузі, керівні ідеї, основні правила уповноважених державних органів, які відображають найбільш суттєві, закономірності та взаємозв’язки, що мають на меті сприяння розвитку цієї сфери.

Регулювання, як і у будь-якій сфері суспільного життя, так і у сфері адміністративно-правового регулювання альтернативних джерел енергії, повинно здійснюватися, в першу чергу, на основі загальних принципів, таких як: демократизм; законність; гласність; принцип участі громадян у державному управлінні; принцип відповідальності держави перед людиною за свою діяльність.

Принцип законності означає, що органи державної влади та місцевого самоврядування в процесі регулювання сфери альтернативної енергетики при виконанні своїх повноважень повинні керуватись Конституцією України, законодавством у сфері альтернативної енергетики, іншими законодавчими та підзаконними нормативно-правовими актами у сфері енергетики.

Принцип демократизму у сфері альтернативної енергетики означає, що органи держави втілюють в життя лише ту енергетичну політику, яка схвалюється народом держави.

Принцип участі громадян у публічному адмініструванні сфери альтернативної енергетики гарантує право громадян, яке закріплене в Конституції України, брати участь в управлінні державними справами.

Принцип гласності закріплює право громадян на рівний доступ до інформації щодо діяльності уповноважених органів у сфері регулювання альтернативної енергетики.

Принцип відповідальності держави перед людиною за свою діяльність у сфері альтернативної енергетики означає, що громадянам надається право на оскарження неправомірних дій посадових осіб у судовому порядку, а також цей принцип виражає необхідність надання інформації щодо результатів роботи органів управління у сфері виробництва, транспортування та використання альтернативних джерел енергії.

Щодо спеціальних принципів, на яких ґрунтується державна політика у сфері альтернативної енергетики, ці принципи закріплені ст.3 Закону України «Про альтернативні джерела енергії». Основними засадами державної політики у сфері альтернативних джерел енергії є: нарощування обсягів виробництва та споживання енергії, виробленої з альтернативних джерел, з метою економного витрачання традиційних паливно-енергетичних ресурсів та зменшення залежності України від їх імпорту шляхом реструктуризації виробництва і раціонального споживання енергії за рахунок збільшення частки енергії, виробленої з альтернативних джерел; додержання екологічної безпеки за рахунок зменшення негативного впливу на стан довкілля при створенні та експлуатації об'єктів альтернативної енергетики, а також при передачі, транспортуванні, постачанні, зберіганні та споживанні енергії, виробленої з альтернативних джерел; додержання безпеки для здоров'я людини на об'єктах альтернативної енергетики на всіх етапах виробництва, а також при передачі, транспортуванні, постачанні, зберіганні та споживанні енергії, виробленої з альтернативних джерел; науково-технічне забезпечення розвитку альтернативної енергетики, популяризація та впровадження науково-технічних досягнень у цій сфері, підготовка відповідних фахівців у вищих та середніх навчальних закладах; додержання законодавства всіма суб'єктами відносин, пов'язаних з виробництвом, збереженням, транспортуванням, постачанням, передачею і споживанням енергії, виробленої з альтернативних джерел; додержання умов раціонального споживання та економії енергії, виробленої з альтернативних джерел; залучення вітчизняних та іноземних інвестицій і підтримка підприємництва у сфері альтернативних джерел енергії, в тому числі шляхом розробки і здійснення загальнодержавних і місцевих програм розвитку альтернативної енергетики.

На мою думку, треба зробити акцент на тому, що усі вищезазначені принципи, хоч загальної групи, хоч спеціальної, є основоположними засадами розвитку й здійснення діяльності в сфері альтернативної енергетики загалом. Для більш чіткого та ефективного регулювання

діяльності окремих видів альтернативних джерел енергії необхідно внести до Закону України «Про альтернативні джерела енергії» окремі для кожного виду альтернативних джерел принципи організаційно-правового регулювання. Кожний вид альтернативної енергетики має свої технічні, географічні, фінансові та інші особливості експлуатації, у зв'язку з цим при регулюванні кожного з них державою повинні використовуватись окремі для кожного напрямку інструменти впливу.

Література:

1. Про альтернативні джерела енергії: Закон України від 20 лютого 2000 р. № 555-IV;
2. Про електроенергетику: Закон України від 16 жовтня 1997 р. № 74/94-ВР;
3. Про енергозбереження: Закон України від 01.06.1994 р. N 75/94-ВР;
4. Конституція України від 28.06.1996 р., №254к/96-ВР;
5. Державна політика: аналіз та здійснення в Україні / В. Теритичка — К.: Видавництво Соломії павличко «Основи», 2002.

**ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ РОБОТОДАВЦЯ ПЕРЕД ПРАЦІВНИКОМ**

Ревуцький Тарас Ігорович

*докторант МАУП, викладач кафедри правознавства Прикарпатського
інституту ім. М. Грушевського МАУП*

В ринкових умовах зміст деяких правових інститутів та багатьох норм у чинному Кодексі законів про працю України (КЗпП) застарів і не в повній мірі відображає потребу правового регулювання нових економічних відносин, що склалися в державі. Тому виникає необхідність у реформуванні певних інститутів трудового права. Зокрема, потребує свого удосконалення інститут відповідальності роботодавця за невиконання законодавства про працю.

У чинному КЗпП детально врегульована лише відповідальність працівників. Водночас окремі випадки відповідальності роботодавця розпорошені по всьому КЗпП і не має самостійного інституту, який би врегулював питання відповідальності роботодавця перед працівником. Не встановлені в КЗпП й підстави та умови настання відповідальності з боку роботодавця.

Така ситуація, пов'язана з недосконалістю правового регулювання відповідальності роботодавця перед працівником, не сприяє дотриманню роботодавцями законодавчих приписів, іноді призводить до певних труднощів у вирішенні трудових спорів в суді, а також в багатьох випадках і до неможливості відшкодування роботодавцям шкоди, заподіяної працівникові.

Вдосконалення правового регулювання зазначеного інституту обумовлюється також значною кількістю позовних заяв до суду стосовно відшкодування роботодавцями матеріальної шкоди, зподіяної працівникам. З огляду на окреслену проблему, доцільно передбачити в проекті Трудового кодексу України (ТКУ) окрему главу (розділ), яка б регулювала всі найбільш важливі аспекти відповідальності роботодавця перед працівником за невиконання законодавства про працю.

У цьому зв'язку варто погодитись з думкою Н. М. Хуторян, яка пропонує передбачити у згаданому проекті окрему норму стосовно закріплення обов'язку роботодавця відшкодувати працівникові шкоду, заподіяну внаслідок незаконного позбавлення його можливості працювати (З,с.189). Такий обов'язок, з нашої точки зору, повинен наставати, якщо працівник не одержав заробітку внаслідок: незаконної відмови в прийнятті на роботу; незаконного переміщення; незаконного

відсторонення від роботи; незаконного звільнення або переведення на іншу роботу; несвоєчасного виконання рішення органу з розгляду трудових спорів, що призвело до вимушеного прогулу працівника; неправильного формування причини звільнення, якщо воно перешкоджало працевлаштуванню працівника на підходящу роботу; затримки видачі трудової книжки; утруднень працівника у працевлаштуванні за спеціальністю у зв'язку з поширенням будь-яким способом (включаючи видачу необ'єктивної характеристики) неправдивих відомостей, що ганьблять працівника.

Слід зазначити, що поняття “матеріальна відповідальність роботодавця” в теорії трудового права використовується вже багато років. Проте в чинному законодавстві це поняття прямо не визначено. В юридичній літературі існують різні підходи до класифікації випадків матеріальної відповідальності роботодавця перед працівником. Так, П. Р. Стависький поділяє ці випадки на такі групи: матеріальна відповідальність підприємства за порушення права працівника на працю (незаконне звільнення з роботи; незаконне переведення на іншу роботу; незаконне відсторонення від роботи; незаконна відмова в прийомі на роботу, тощо); матеріальна відповідальність підприємства за незабезпечення працівнику належних умов праці (каліцтво чи інше ушкодження здоров'я у зв'язку з роботою; зіпсуття, знищення чи зникнення особистих речей працівника під час роботи); матеріальна відповідальність підприємства за порушення обов'язку видачі працівникові документів про його роботу і заробітну плату (неправдиві відомості, затримка видачі); матеріальна відповідальність підприємства при порушенні інших обов'язків (4, с. 21). Судова практика свідчить, що найчастіше матеріальна відповідальність роботодавця має місце в разі порушення законодавства про переведення на іншу роботу, а також звільнення з роботи.

Переведенням на іншу роботу, з огляду на ст. 21 КЗпП, вважається доручення працівникові роботи, не обумовленої трудовим договором роботу є незаконним. Виходячи з цього, можна стверджувати, що переведення працівника на необумовлену трудовим договором роботу є незаконним. І тому в разі відмови працівника приступити до необумовленої трудовим договором роботи виникає так званий вимушений прогул, який повинен оплачуватись роботодавцем. При цьому оплата повинна проводитись за весь час вимушеного прогулу (а не тільки за один рік), оскільки тут відсутня вина працівника. Крім того, на нашу думку, роботодавець зобов'язаний відповідати матеріально стосовно працівника і за весь час виконання ним неоплачуваної роботи в разі незаконного переведення, а не тільки за один рік, як це передбачено законом (ч. 2 ст. 235 КЗпП). При незаконному переведенні працівник не

може влаштуватися на іншу роботу, оскільки перебуває в трудових правовідносинах з даним роботодавцем.

Складним і до кінця не вирішеним залишається також питання про матеріальну відповідальність роботодавця за незаконне відсторонення працівника від роботи.

Відповідно до закону (ст. 46 КЗпП) відсторонений від роботи працівник не має права на заробітну плату за час відсторонення. У чинному законодавстві про працю немає спеціальних норм, які б регулювали матеріальну відповідальність роботодавця за незаконне відсторонення працівника від роботи. Проте, якщо працівник був відсторонений від роботи незаконно (безпідставно), то і в цьому випадку, як і при незаконному переведенні, виникає стан вимушеного прогулу. І тому середній заробіток при незаконному відстороненні від роботи повинен виплачуватися працівникові за весь період вимушеного прогулу відповідно до правил, передбачених статтями 235, 238 КЗпП.

На нашу думку, слід визнати й той факт, що, крім матеріальної відповідальності роботодавця, існують інші види відповідальності останнього, оскільки шкода, заподіяна працівникові, може бути як результатом трудового правопорушення (наприклад, при матеріальній відповідальності роботодавця), так і наслідком дій чи явищ, які не є правопорушеннями. Інші види відповідальності роботодавця за трудовим правом відрізняються між собою лише характером шкоди, яка може носити тільки немайновий характер.

До інших видів відповідальності роботодавця, з огляду на норми чинного КЗпП, можна віднести такі випадки:

- 1) компенсація за затримку заробітної плати;
- 2) несвоєчасне попередження про щорічну відпустку.

Відповідальність роботодавця в даному випадку полягає в обов'язку перенести щорічну відпустку за вимогою працівника на інший період.

Виходячи із вище викладеного, ми вважаємо що, в проекті ТКУ доцільно всі аспекти відповідальності роботодавця перед працівником передбачити в окремому розділі, назву якого викласти у такій редакції "Відповідальність роботодавця за недотримання законодавства про працю".

Література:

1. Кодекс законів про працю України. - К.: Юрінком Інтер, 2015.
2. Проект Трудового кодексу України [Електронний ресурс] // Верховна Рада України, 2013. - Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc_4_1?pf3511=46746

3. Хуторян Н. М. Теоретичні проблеми матеріальної відповідальності сторін трудових правовідносин: Монографія. - К.: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2002. - 264 с.
4. Стависский П. Р. Проблемы материальной ответственности в трудовом праве. - Киев - Одесса: Вища школа, 1992. - 182 с.

Науковий керівник: Моршнев Є.І., доктор наук в галузі права, професор, завідувач кафедри правознавства Прикарпатського інституту ім. М. Грушевського МАУП

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В РИНКОВИХ УМОВАХ

Садовський Роман Валентинович

*докторант МАУП, начальник реєстраційної служби Бродівського
районного управління юстиції*

В умовах ринкових відносин одним із засобів забезпечення трудової дисципліни продовжують залишатися заходи юридичної відповідальності, що можуть застосовуватися до працівників, які не дотримуються встановлених правил внутрішнього трудового розпорядку, тобто визначеного нормами трудового права порядку організації праці, що є предметом централізованого та локального правового регулювання.

Кодекс законів про працю України (КЗпП) [1] визначає два види дисциплінарних стягнень загального характеру: 1) догана; 2) звільнення (ст.147). Цей перелік є вичерпним. При цьому у чинному законодавстві про працю немає обмежень, щодо підстав та періодичності застосування догани, як дисциплінарного стягнення. Проте звільнення працівника, як вид дисциплінарного стягнення та підстава розірвання трудового договору з ініціативи роботодавця може застосовуватись лише у випадках, прямо передбачених КЗпП.

В сучасній юридичній літературі звертається увага на те, що законодавче обмеження загальної дисциплінарної відповідальності лише двома дисциплінарними стягненнями є недоліком законодавства про працю. Зокрема цю думку відстоюють П.Д.Пилипенко, Н.М.Хуторян та ін. [2,с.107]. Пояснюється це тим, що незначна кількість дисциплінарних стягнень не завжди дозволяє роботодавцю правильно обрати одне із дисциплінарних стягнень. Ми підтримуємо зазначену точку зору і вважаємо, що в новому Трудовому кодексі України доцільно визначити різноманітність видів дисциплінарних стягнень. Це б дало можливість

справедливо обрати відповідне стягнення, яке б відповідало ступеню тяжкості трудового правопорушення, мірі вини, особі правопорушника. Разом з тим, на думку В.С.Венедиктова, нині слід більшу увагу приділити негативним санкціям, які мають матеріальний економічний характер [3,с.23]. Маються на увазі штрафні санкції. Інші автори, зокрема Л.А.Сироватська не погоджується з введенням штрафу як заходу дисциплінарного стягнення [4,с.125]. Проте відсутність прямої вказівки у КЗпП України на такий захід як штраф ще не свідчить про те, що він не існує у трудових правовідносинах. Як відомо, на підприємствах недержавної форми власності часто застосовуються в якості дисциплінарних стягнень штрафи. Крім того, і в правовій літературі пропонувалось встановити у законодавстві про працю штраф як засіб дисциплінарного стягнення. Однак, це питання до цього часу залишається дискусійним. На нашу думку, в сучасних умовах, особливо умовах економічної кризи, затримки з виплатою заробітної плати штрафні санкції в трудовому праві встановлювати недоцільно.

Нагадаємо, що в інший час перелік дисциплінарних стягнень, передбачених КЗпП, був ширшим. Вважаємо, пропозиції вчених юристів, народних депутатів щодо розширення переліку дисциплінарних стягнень заслуговують на увагу. На наш погляд, в проекті Трудового кодексу України, доцільно було б передбачити такий перелік дисциплінарних стягнень: 1) позбавлення преміальних виплат; 2) зауваження; 3) догана; 4) сувора догана, 5) звільнення.

При цьому доречно зауважити, що право вибору конкретного виду дисциплінарного стягнення належить роботодавцю. При обранні виду стягнення він повинен врахувати ступінь тяжкості вчиненого проступку і попередню роботу працівника. Підкреслимо, що застосування дисциплінарного стягнення є правом, а не обов'язком роботодавця. Він може обмежитись розмовою або усним зауваженням щодо працівника.

Стосовно дисциплінарної відповідальності розрізняють дві групи санкцій: 1) заходи стягнення; 2) заходи впливу. Чинне законодавство сьогодні передбачає два види дисциплінарних стягнень (про що йшлося раніше) і понад двадцять інших правових заходів впливу до порушників трудової дисципліни. Саме це поставило перед правовою наукою питання щодо природи правових заходів впливу, порядку їх застосування, можливості поєднання з дисциплінарними стягненнями. Ці заходи дисциплінарного впливу передбачені великою кількістю нормативних актів колишнього СРСР, які продовжують діяти в Україні відповідно до Постанови Верховної Ради України від 12 вересня 1991р. "Про порядок тимчасової дії на території України окремих актів законодавства Союзу РСР" [5].

До заходів дисциплінарного впливу відносяться: позбавлення премій, передбачених системою оплати праці; позбавлення винагороди за результатами роботи за рік; перенесення черг на отримання житла; зміна часу отримання щорічної відпустки; пониження кваліфікаційних розрядів за порушення технологічної дисципліни; не виплата доплат і надбавок за випуск бракованої продукції; скорочення відпустки на кількість днів прогулу; зниження розміру винагороди за вислугу років тощо [6,с.123].

Як бачимо, це досить суттєві заходи впливу. Їх особливість полягає в тому, що вони передбачають санкції, які роботодавець повинен застосувати до порушника трудової дисципліни. Разом з тим, до цього часу в правовій літературі і на законодавчому рівні чітко не визначена юридична природа цих заходів і чи є вони відповідальністю взагалі. Так, Н.В.Плюхін вважає, що застосування вказаних заходів впливу не є відповідальністю [7,с.37]. Протилежної точки зору дотримується П.Р.Стависький, який вважає, що це є відповідальністю, оскільки їй притаманні такі специфічні риси, які дають можливість виділити її у самостійний вид, поряд з дисциплінарною і матеріальною відповідальністю [8,с.69].

З нашої точки зору, всі зазначені вище заходи дисциплінарного впливу не є стягненнями. При звільненні працівника, наприклад, за п.3 ст.40 КЗпП вони не враховуються. Окрім цього, другою їх особливістю є те, що вони можуть застосовуватись як окремо, так і поєднуватись один з одним, а також з дисциплінарним стягненням. І тому за п.3 ст.40 КЗпП не можна звільнити працівника, який систематично порушував трудову дисципліну і за це його позбавляли премій, винагород за результатами роботи, однак жодного разу на нього не було накладено дисциплінарного стягнення. Враховуючи те, що заходи дисциплінарного впливу доповнюють встановлений ст.147 КЗпП перелік дисциплінарних стягнень, варто погодитись з думкою Л.А.Сироватської, що їх можна вважати додатковими, а саму відповідальність, що полягає у застосуванні цих заходів – додатковою, оскільки ніякого особливого правопорушення, яке лежить в основі застосування цих заходів впливу, немає. Адже, це той самий дисциплінарний проступок чи майнове правопорушення. А оскільки заходи дисциплінарного впливу за своїм призначенням носять каральний характер, то правильніше вважати цю відповідальність як доповнюючу дисциплінарну [4,с.140].

Таким чином, все наведене свідчить про те, що необхідна суттєва реформа дисциплінарної відповідальності в трудовому праві, яка б передбачила ефективні заходи стягнення і чіткий порядок їх застосування.

Література:

1. Кодекс законів про працю України.- К.: Юрінком Інтер, 2015.
2. Удосконалення трудового законодавства в умовах ринку/ За ред. Н.М.Хуторян.- К.: Ін Юре, 1999.- 215 с.
3. Венедиктов В. Юридична відповідальність у науці і практиці трудового права// Право. - 1991.- № 12.- С. 22-24.
4. Сыроватская Л.А. Ответственность за нарушение трудового законодательства. -К.: Вентури, 1999. - 176 с.
5. Відомості Верховної Ради України. -1991.- № 46.- Ст. 621.
6. Трудове право України: Курс лекцій/ За ред. П.Д. Пилипенка. - Львів: Вільна Україна, 1996. - 159 с.
7. Плюхин Н.В. Дисциплинарная ответственность рабочих и служащих. - К.: Знание, 1998. - 72 с.
8. Стависский П.Р. Дополнительные меры воздействия в трудовом праве// Государство и право. - 1995.- № 5.- С. 68-72.

**РОЛЬ ПРИНЦИПУ ПУБЛІЧНОСТІ ТА ПРОЗОРОСТІ У
БЮДЖЕТНОМУ ПРОЦЕСІ**

Ніщимна Світлана Олексіївна

*доктор юридичних наук, Чернігівський національний технологічний
університет*

Принцип публічності та прозорості¹ в бюджетно-процесуальній діяльності передбачає інформування громадськості з питань складання, розгляду, затвердження, виконання державного бюджету та місцевих бюджетів, а також контролю за виконанням державного бюджету та місцевих бюджетів. Отже, дотримання цього принципу передбачає обов'язкове інформування (доведення до відома) громадян у доступних засобах масової інформації про складений проект бюджету (державного та місцевих), про зміст Закону України «Про державний бюджет України» або рішення про місцевий бюджет (на відповідний рік), про хід їх виконання, а також оприлюднити звіти про виконання бюджетів [2, с. 43].

Інколи принцип прозорості називають принципом відкритості, яким позначають обов'язкове опублікування в засобах масової інформації затверджених бюджетів і звітів про їх виконання, відкритість для суспільства процедур розгляду й прийняття рішень із питань, що викликають розбіжності, забезпечення співставлення показників бюджету звітного, поточного та наступного фінансового року [3, с. 57]. Наведена думка, на наш погляд, частково є некоректною, оскільки за такого розуміння принципу прозорості ним охоплюються принципи публічності та гласності, а це не зовсім так.

У будь-якому випадку публічність і прозорість пов'язані із доступністю інформації про бюджет. Згідно зі ст. 28 Бюджетного кодексу України інформація про бюджет оприлюднюється відповідно до встановлених вимог. Так, Міністерство фінансів України забезпечує оприлюднення: 1) проекту закону про Державний бюджет України; 2) закону про Державний бюджет України з додатками, які є його невід'ємною частиною; 3) інформації про виконання Державного бюджету України за підсумками місяця, кварталу та року; 4) інформації про виконання зведеного бюджету України; 5) іншої інформації про виконання Державного бюджету України. Звітність про виконання Державного бюджету України подається у порядку, визначеному ст. 59-61

---

¹ Даний принцип ми вже розглядали у групі принципів публічної фінансової діяльності. Зважаючи на його особливий прояв у бюджетній діяльності, вважаємо за доречне викласти його особливості саме у даному розділі нашої роботи.

Бюджетним кодексом України. При цьому квартальна та річна звітність про виконання Державного бюджету України розміщується на офіційному сайті Державної казначейської служби України.

Проект закону про Державний бюджет України підлягає обов'язковій публікації в газеті «Урядовий кур'єр» не пізніше ніж через сім днів після його подання Верховній Раді України. Інформація про виконання державного (місцевого) бюджету має містити показники відповідного бюджету за загальним та спеціальним фондами про доходи (деталізовано за видами доходів, які забезпечують надходження не менше 3 % загального обсягу доходів відповідного бюджету) та про видатки й кредитування (деталізовано за групами функціональної класифікації видатків та кредитування бюджету), а також показники про стан державного (місцевого) боргу та надання державних (місцевих) гарантій. Такі показники наводяться порівняно з аналогічними показниками за відповідний період попереднього бюджетного періоду із зазначенням динаміки їх зміни. Верховна Рада Автономної Республіки Крим, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування забезпечують публікацію інформації про місцеві бюджети, в тому числі рішень про місцевий бюджет та квартальних звітів про їх виконання.

Рішення про місцевий бюджет має бути оприлюднене не пізніше ніж через десять днів з дня його прийняття в газетах, визначених Верховною Радою Автономної Республіки Крим, відповідними місцевими радами. Інформація про виконання Державного бюджету України та місцевих бюджетів (крім бюджетів сіл і селищ) підлягає обов'язковій публікації не пізніше 1 березня року, що настає за звітним: Державного бюджету України – в газетах «Голос України» та «Урядовий кур'єр»; місцевих бюджетів – у газетах, визначених Верховною Радою Автономної Республіки Крим, відповідними місцевими радами.

Міністерство фінансів України до 20 березня року, що настає за звітним, здійснює публічне представлення звіту про виконання Державного бюджету України за попередній бюджетний період, в якому беруть участь уповноважені представники Комітету Верховної Ради України з питань бюджету, Рахункової палати. Інформація про час і місце публічного представлення публікується разом зі звітом про виконання Державного бюджету України.

Головні розпорядники коштів державного бюджету до 15 березня року, що настає за звітним, здійснюють публічне представлення та публікацію інформації про бюджет за бюджетними програмами та показниками, бюджетні призначення щодо яких визначені законом про Державний бюджет України, відповідно до вимог та за формою, встановленими Міністерством фінансів України.

Представлена інформація за кожною бюджетною програмою має містити відомості про результативні показники її виконання (у разі складання паспорта бюджетної програми відповідно до встановлених вимог).

Разом із інформацією про бюджет головні розпорядники бюджетних коштів публікують оголошення про час та місце проведення публічного представлення такої інформації. Публічне представлення інформації про виконання місцевих бюджетів (крім бюджетів сіл і селищ) відповідно до показників, бюджетні призначення щодо яких затверджені рішенням про місцевий бюджет, здійснюється до 20 березня року, що настає за звітним. Інформація про час і місце публічного представлення такої інформації публікується разом із інформацією про виконання відповідних бюджетів. Публічне представлення інформації про виконання бюджету села, селища здійснюється в порядку, визначеному відповідною місцевою радою.

Література:

1. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>
2. Управління державним бюджетом України : підручник / колектив авторів [заг. редакція М. О. Азарова]. – К. : Зовнішня торгівля, 2010. – 816 с.
3. Финансы и кредит / А. Н. Трошин, Т. Ю. Мазурина, В. И. Фомкина. – М. : Инфра-М, 2009. – 408 с.

**УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ГРОМАДСЬКІ
ОРГАНІЗАЦІЇ У СВІТЛІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ: ГОСПОДАРСЬКО-
ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ**

Руцинська Тетяна Петрівна

аспірантка, Інститут економіко-правових досліджень НАН України

Після підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом [1] перед Україною постало завдання подальшого наближення вітчизняного законодавства до відповідних європейських стандартів. На порядку денному стоїть питання подальшої розбудови в Україні громадянського суспільства.

Не так давно в Україні було прийнято новий закон – Закон України «Про громадські об'єднання», який вступив у дію з 1 січня 2013 р. [2]. Майже 2 роки його застосування показали, що він не позбавлений недоліків та потребує удосконалення.

Так, Закон необґрунтовано обмежує свободу об'єднання різноманітних колективів чи груп осіб, що протирічить міжнародним документам, які гарантують свободу об'єднання як індивідуумам, так і групам осіб (колективам).

Закон України «Про громадські об'єднання» не оперує поняттям колективу, а лише поняття фізичної особи індивідуально.

Отже, з прийняттям нового Закону конституційні гарантії прав трудових колективів в цій частині втрачено. Так само втрачено їх щодо будь-яких інших колективів. Натомість ЄСПЛ від України цього не вимагав, а лише вимагав передбачити можливість членства для юридичних осіб.

Більш того, використаний в Законі України «Про громадські об'єднання» підхід протирічить міжнародним документам, до яких апелює ЄСПЛ [3] і які передбачають гарантії свободи об'єднання у т.ч. для груп осіб (колективів). Фундаментальні принципи щодо статусу неурядових організацій в Європі [4, п.2] та підготовані на їх основі Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам стосовно правового статусу неурядових організацій у Європі [5, п.2], передбачають, що НУО охоплюють організації, створені окремими особами (фізичними і юридичними) і групами таких осіб. НУО виникають внаслідок ініціативи індивідуумів чи груп осіб, саме тому національна юридична і податкова структура, що застосовується до них, має дозволяти і заохочувати цю ініціативу (п.6 Фундаментальних основ). Будь-яка особа, юридична або фізична, вітчизняна чи іноземна, або група таких осіб, не повинна

обмежуватися у створенні НУО (п.15 Фундаментальних основ). Будь-яка особа, як фізична, так і юридична, резидент або нерезидент, або група таких осіб повинна мати можливість вільно заснувати НУО, стосовно ж НУО, яка не має членів, – можливість заснувати її шляхом дарування або спадкування майна (п.16 Рекомендацій). Ці документи склались, враховуючи Декларацію про право та обов'язок окремих осіб, груп та органів суспільства заохочувати і захищати загальновизнані права людини та основні свободи, Резолюцію Генеральної Асамблеї ООН A/RES/53/144.

Отже, участь колективів (груп осіб) гарантована міжнародними документами, відповідно Закон України «Про громадські об'єднання» у цій частині потребує удосконалення.

Також Закон не виправдано обмежує права участі у громадських об'єднаннях юридичних осіб публічного права – державних, комунальних підприємств, інших організацій і установ, створених розпорядчим актом державного органу або органу місцевого самоврядування.

Крім того, Закон ущемляє права місцевих осередків і права ГО щодо них. Заборона місцевих осередків з правами юридичної особи з їх переведенням їх у статус відокремлених підрозділів означає обмеження свободи об'єднання, оскільки: (а) це не підкріплюється суспільною необхідністю, відсутніми є аргументи, що такий крок є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах державної безпеки, захисту здоров'я чи моральності населення або захисту прав і свобод інших осіб; свобода об'єднань включає в себе права й свободи, необхідні для ефективного функціонування об'єднань при реалізації їхніх цілей і захисту прав та інтересів їх членів, а місцеві осередки з правами юридичної особи, на думку ГО, їм потрібні, про що свідчить спротив у питанні їх ліквідації; (б) свобода об'єднань передбачає певну автономію від держави, у т.ч. у визначенні їх організаційної структури, яка, як і в інших організацій, зокрема, господарських, може бути простою, коли у її складі немає інших юридичних осіб, і складною, яка передбачає існування у їх складі інших юридичних осіб шляхом об'єднання підприємств або, навпаки, створення дочірніх організацій; (в) дозволяючи це господарським організаціям та дозволяючи здійснення господарської діяльності ГО, нерівним підходом буде забороняти функціонування їх місцевих осередків на правах юридичної особи.

Все вищевикладене дозволяє рекомендувати ГО і місцевим осередкам за відсутності бажання не проводити ліквідацію місцевих осередків із їх переведенням на статус відокремлених структурних підрозділів згідно Закону України «Про громадські об'єднання», а в разі необхідності подавати позови до суду (у т.ч. ЄСПЛ), де мають керуватися нормами Конституції як нормами прямої дії, а також міжнародними документами, що гарантують свободу об'єднання. При цьому слід

звернути увагу на п.46 Рекомендацій Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам стосовно правового статусу неурядових організацій в Європі № СМ/Рес(2007)14, в якому говориться наступне: «навіть коли розглядати, що суди вірно на формальній основі національного законодавства здійснили втручання у це право, висловлювання «передбачено законом» у другому параграфі статті 11 Конвенції потребує розгляду такого питання як якість закону (див. *Maestri v. Italy*, по. 39748/98, § 30, ECHR 2004-I)».

Література:

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс] // Урядовий портал: єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/kmu/control/ru/publish/article?art_id=246581344&.
2. Про громадські об'єднання: Закон України від 22 березня 2012 р. № 4572-VI // Офіційний вісник України. – 2012. – № 30. – Ст. 1097.
3. Корецький та інші проти України (Заява № 40269/02): Рішення Європейського Суду з прав людини по справі від 3 квітня 2008 р. // Офіційний вісник України. – 2009. – № 69. – Ст. 2411.
4. Фундаментальні принципи щодо статусу неурядових організацій в Європі [Електронний ресурс] // Український незалежний центр політичних досліджень (УНЦПД): офіційний веб-сайт. – Режим доступу: <http://www.ucipr.kiev.ua/publications/fundamentalni-printcipi-shchodo-statusu-neuriadovikh-organizatscii-v-evropi/lang/tab01>.
5. Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам стосовно правового статусу неурядових організацій у Європі № СМ / Рес (2007) 14 / прийнято Комітетом Міністрів України : від 10.10.2007 р. на 1006-му засіданні заступників Міністрів) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ucipr.kiev.ua/modules.php?op=modload&name=News&file=article&sid=6032308&mode=thread&order=0&thold=0>.

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ
ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН**

Данилюк Владислава Ігорівна

слухач магістратури Запорізького національного університету

Сьогодні з метою забезпечення дотримання прав людини є актуальним пошук та запровадження нових підходів у сфері управління органами внутрішніх справ, побудови їх якісно нової моделі відповідно до стандартів, принципів і норм, що вироблені світовою спільнотою. Важливе теоретичне та практичне значення на цьому шляху має досвід правоохоронних органів інших країн світу, знання тих явищ, тенденцій та закономірностей, що визначають сучасний стан і перспективи розвитку управління поліцейськими підрозділами та забезпечення ними прав та свобод людини [1].

О.С. Юнін, вивчаючи праці засновників західноєвропейської поліцейстики, визначив правову сутність поліції як діяльність у галузі внутрішнього управління, що виражається в обмеженні й регулюванні діяльності окремих громадян, в основному, методами примусу для захисту суспільства в цілому і його складових зокрема. У цьому розумінні можна розглядати поліцію, по-перше, як один із найважливіших елементів збереження існуючої державно-владної системи; по-друге, поліція може відігравати позитивну соціальну роль, ставши ніби центром об'єднання системи підтримок державно-правовому режиму й бути "посередником" між державною владою і громадянами [2].

Актуальною є проблема дотримання законності, прав і свобод людини поліцією. Стан справ в цій сфері в зарубіжних державах далеко не ідеальний. Наприклад, в США щорічно реєструється до 20,5 тис. випадків порушення поліцейськими прав людини. Усе це дає підстави зробити висновок про те, що порушення законності і прав людини до теперішнього часу є невід'ємним атрибутом поліцейської діяльності і кардинального вирішення цієї проблеми поки ще не існує [1].

Щодо України, то принцип відповідності міжнародним стандартам прав і свобод людини є конституційним принципом, закріпленим у ст. 3, 5, 6, 8, 9 Основного Закону [3]. Сьогодні йдеться про необхідність упровадження в нашій державі міжнародних (зокрема європейських) стандартів прав людини та їх забезпечення органами внутрішніх справ. Виконуючи свої обов'язки, посадові особи правоохоронних органів зобов'язані дотримуватися міжнародних норм у галузі прав людини, імplementованих державою в установленому порядку, а також рішень

міжнародних організацій, до виконання яких приєдналася держава (ООН, ОБСЄ, Рада Європи та інші), про що в національних законодавствах мають бути відповідні положення.

Міжнародно-правові гарантії забезпечення прав і свобод мають важливе значення в механізмі забезпечення прав та свобод, передбачених міжнародними договорами, конвенціями, деклараціями й іншими міжнародними документами, і є системою міжнародних норм, принципів, правових і організаційних засобів, умов та вимог, за допомогою яких здійснюють дотримання, забезпечення, охорону, захист прав, свобод і законних інтересів людини [4].

Першочергово необхідно закріпити в законодавчих актах максимально деталізований спектр завдань, функцій і повноважень, що має зменшити ризик зловживання правоохоронцями власними дискреційними повноваженнями та, як результат, мінімізувати ризик порушення закону. Останнє положення є особливо актуальним для нормативної бази діяльності органів внутрішніх справ України, що відрізняється надзвичайною різноманітністю законодавчих, міжвідомчих і відомчих норм з дисбалансом на користь останніх, що на практиці призводить до суперечностей між законним і підзаконним рівнями регулювання роботи персоналу. Досить ефективною в цьому випадку, як свідчить практика європейських країн, є максимальна регламентація дій посадових осіб шляхом розроблення деталізованих нормативно-правових актів, настанов, рекомендацій, що передбачають усі можливі варіанти поведінки персоналу в стандартних і нестандартних ситуаціях [1].

Таким чином, вивчення позитивного досвіду розвинених зарубіжних країн дає змогу використовувати більш ефективні з теоретичної та практичної точки зору методи забезпечення прав і свобод людини, якими користуються правоохоронні органи у своїй повсякденній роботі.

Література:

1. Соболев Є.Ю. Досвід організації та діяльності поліції провідних країн Європи [Електронний ресурс] / Є.Ю. Соболев, С.С. Коломойцев // Форум права. – 2010. – № 2. – С. 461–466. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2010-2/10cejppk.pdf>.
2. Юнін О.С. Поліція в системі державних органів та забезпечення громадської безпеки [Електронний ресурс] / О.С. Юнін // Держава та регіони. Сер. : Право. – 2013. - № 1. – С. 59-63. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/drp_2013_1_14.pdf.
3. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
4. Солоненко О.М. Сучасні міжнародні стандарти забезпечення прав і

свобод людини в діяльності органів внутрішніх справ / О.М. Солоненко // Науковий вісник НАВС. – 2011. – № 6. – С. 95-103.

**СПОСОБЫ ЗАЩИТЫ ДЕЛОВОЙ РЕПУТАЦИИ ЛИЦ,
ОПОРОЧЕННЫХ В СЕТИ ИНТЕРНЕТ**

Блинец Валерия Александровна

студентка УО «Барановичский государственный университет»

Марцинкевич Виктория Сергеевна

студентка УО «Барановичский государственный университет»

В настоящее время существует немало возможностей для того, чтобы опорочить деловую репутацию юридического лица в сети Интернет. Недобросовестные субъекты могут использовать для этого различные инструменты: многочисленные форумы на интернет-сайтах, доски бесплатных объявлений, ленты СМИ на интернет-сайтах, электронные рассылки, аналитические и сравнительные обзоры и т.д. В литературе справедливо отмечается, что, став неотъемлемой частью жизни, Интернет, вместе с тем, зачастую используется для совершения правонарушений, посягающих на конституционные права и законные интересы личности. В итоге он становится источником противоправных, антиобщественных проявлений [1,с.49].

Решение вопроса о защите деловой репутации (при распространении порочащих сведений в Интернете) сопряжено с определенными трудностями, например, доказыванием факта диффамации, определением надлежащего ответчика, пределов его ответственности, порядке применения мер защиты т.д. Приходится констатировать, что Интернет является своего рода «примером» произвола в области права на доброе имя. Обусловлено это рядом причин:

- новизна данного средства распространения массовой информации;
- пробелы специального законодательства в данной области;
- отсутствие широкой судебной и административной практики;
- и другие.

Вопрос об определении круга лиц, привлекаемых к ответственности при защите деловой репутации, опороченной посредством распространения сведений в сети Интернет, и пределах их ответственности в настоящее время не имеет однозначного ответа и является одним из самых дискуссионных.

С целью дальнейшего изучения проблемы ответственности за распространение порочащих сведений в Интернете необходимо подчеркнуть специфичность субъектного состава «сетевых» отношений, в который входят: создатели программных технологий (частей

информационной инфраструктуры); производители и распространители информации в Интернете, в том числе оказывающие услуги по подключению (провайдеры), и потребители [1,с.49].

По нашему мнению, в процессе распространения информации участвуют три лица: автор; владелец сайта; хост-провайдер. Указанные субъекты могут совпадать в одном лице.

Возможность инкогнито распространять информацию порождает проблему для владельца сайта в виде ответственности за сообщения, размещенные на нем посетителями. Владельцы сайтов могут ссылаться на то, что они не причастны к созданию и размещению того или иного материала и не могут являться распространителями порочащей деловую репутацию информации, а лишь выполняют функцию информационного посредника, создающего условия, обеспечивающие взаимодействие между разными пользователями, среди которых встречаются нарушители.

Установление лица, анонимно распространившего сведения в Интернете, может оказаться достаточно сложной задачей, хотя сегодня существуют методики такого поиска. Для того чтобы доказать факт распространения сведений конкретными лицами, требуется проведение сложных процедур: просмотра протоколов доступа, проверки учетных записей провайдеров доступа, определения телефонных номеров и их владельцев, просмотра содержимого серверов, установления владельцев серверов. Все это применимо к доменной зоне «BY». В случае нахождения серверов в разных странах процедура еще больше усложняется, поскольку это связано с исполнением международных поручений и т.д.

В юридической литературе высказана точка зрения, согласно которой в случае анонимного размещения порочащей деловую репутацию информации к ответственности должен привлекаться владелец данного сайта.

Ответственность владельца сайта базируется, во-первых, на имеющейся у него технической возможности в любой момент времени контролировать содержание сообщений пользователей (владелец сайта обязан проверять размещенные сообщения на соответствие их законодательству и устранять те, которые нормам права противоречат), а, во-вторых, на создании владельцем (администратором) сайта соответствующих технологических условий, позволяющих размещать порочащие сведения на сайте анонимно[1,с.51].

Внимания заслуживает аргументация освобождения владельца сайта от ответственности за размещение порочащей деловую репутацию информации на сайте третьими лицами, основанная на аналогии размещения информации на сайте и сообщением в прямом эфире, когда у СМИ нет возможности контролировать его содержание.

С целью более эффективной реализации права на защиту деловой репутации юридических лиц, опороченных в сети Интернет, учитывая новизну данного средства распространения массовой информации, пробелы специального законодательства в данной области, отсутствие широкой судебной и административной практики и незначительное число квалифицированных в сфере интернет-технологий юристов, а также защиты лиц, не являющихся авторами сведений, порочащих деловую репутацию, считаем целесообразным привести конкретный порядок определения юридической ответственности за диффамацию, осуществленную в сети Интернет.

Литература:

1. Волков, С. Защита деловой репутации от порочащих сведений / С. Волков, В. Булычев // Рос.юстиция. — 2003. — № 8. — С. 49–52.

Научный руководитель: Соловей Елена Владимировна, старший преподаватель кафедры компьютерных информационных технологий УО «Барановичский государственный университет»

НОРМАТИВНОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ПРАВООТНОШЕНИЙ, СКЛАДЫВАЮЩИХСЯ В СЕТИ ИНТЕРНЕТ

Блинец Валерия Александровна
студентка УО «Барановичский государственный университет»

Марцинкевич Виктория Сергеевна
студентка УО «Барановичский государственный университет»

Все большую роль в нашей жизни играет коммуникации. Количество информации увеличивается с каждым днем. Этот процесс настолько стремителен, что нормы права порой просто не успевают за ним. В частности недостаточно проработаны правовые отношения процессов взаимодействия людей посредством электронных средств коммуникаций, когда многие действия совершаются не в реальном мире, а в виртуальном пространстве. Зачастую эти действия находятся вне рамок правового регулирования, что является хорошей сферой для развития юриспруденции.

Изначально Интернет возник и развивался как саморегулируемая структура, однако в настоящее время он нуждается в специально разработанных правовых нормах, которые будут учитывать специфику правоотношений, складывающихся в виртуальном мире.

Стоит отметить, что ни в одной стране мира нет кодифицированного законодательства по Интернету, и для регулирования правоотношений в сети Интернет используются нормы из общих положений. Существующие нормативные правовые акты регулируют частные аспекты функционирования сети (вопросы подключения к ней через поставщиков, предоставление соответствующих линий связи и т.д.) [1]. Нормы, которые можно было бы применить для урегулирования отношений по поводу Интернета «разбросаны» по законодательным актам других отраслей права. Данные нормы нашли свое отражение в нормах об интеллектуальной собственности, авторских и смежных правах, в Законе «О средствах массовой информации» и Законе «Об информации, информатизации и защите информации».

Серьезной проблемой является отсутствие регулирования отношений по поводу Интернета на межгосударственном (международном) уровне. Данное регулирование необходимо начинать хотя бы на двусторонней основе.

В Беларуси Интернет — «правовой вакуум», однако нормотворчество в данной области ведется весьма активно. Например, возник новый вид права — информационное право.

Вопрос о необходимости регулирования Интернета имеет две стороны.

С одной стороны, Интернет — это техническая система, которая на сегодняшний момент регулируется «согласием по основным вопросам», документированным в RFC.

С другой стороны, содержимое Интернет — явление социальное, и регулировать его или нет — общество либо решает само (что является маловероятным), либо позволяет правительству решать это за себя [1].

Несмотря на правовое несовершенство на сегодняшний день интернет представляет собой интереснейший пример того, как удачно и эффективно может развиваться такая сложная техническая система практически при отсутствии правового регулирования.

Это ставит важный вопрос о том, как скоро уровень развития социальных отношений, связанный с существованием подобной системы, потребует разработки и применения соответствующего правового регулирования.

Литература:

1. Михалевич, В.В. Юридическая природа Интернета/ В.В. Михалевич // Правовая информатика. — 2012. — № 1. — С. 44-49

Научный руководитель: Соловей Елена Владимировна, старший преподаватель кафедры компьютерных информационных технологий УО «Барановичский государственный университет»

ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ ВО ВЗАИМОДЕЙСТВИИ С ГРАЖДАНСКИМ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВОМ РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ

Давидовская Алина Андреевна
студентка УО «Барановичский государственный университет»

Величко Вероника Александровна
студентка УО «Барановичский государственный университет»

В последние годы растет степень внедрения бизнесом информационных технологий в производственную деятельность, а значительное число организаций строят свой бизнес на выполнении работ и оказании услуг исключительно в рамках информационного пространства сети Интернет.

Любое взаимодействие организации должно находить свое отражение в различных документах, составленных по форме, предписанной законодательными и иными нормативными правовыми актами.

В соответствии со ст. 162 Гражданского кодекса Республики Беларусь всякие сделки, заключаемые юридическими лицами между собой и с гражданами, должны совершаться в простой письменной форме [1]. Статья 22 Гражданского кодекса Республики Беларусь устанавливает, что к предпринимательской деятельности граждан, осуществляемой без образования юридического лица, соответственно применяются правила, которые регулируют деятельность юридических лиц, являющихся коммерческими организациями, если иное не вытекает из закона, иных правовых актов или существа правоотношения [1].

Взаимодействие юридических лиц между собой осуществляется в рамках договоров, заключаемых для достижения цели организации в соответствии с действующим законодательством. Устанавливается возможность при письменной форме использовать электронную подпись в

качестве средства, позволяющего достоверно определить сторону по договору.

Первым этапом принятия норм, регулирующих порядок применения электронных документов и электронной цифровой подписи, явился Закон Республики Беларусь «Об электронном документе и электронной цифровой подписи»[2].

На данный момент основной объем используемых электронных цифровых подписей приходится именно на сферу финансовой деятельности организаций. Подавляющее большинство организаций применяют в своей деятельности информационные системы «клиент-банк» для осуществления операций со своими счетами, открытыми в кредитно-финансовых организациях.

Другим субъектом правоотношений, стремившимся к внедрению электронного документооборота является государство в лице различных контролирующих органов. С целью внедрения информационных технологий в деятельность налоговых органов проводилось поэтапное изменение Налогового кодекса.

В связи со стремлением бизнеса к снижению затрат на выполнение работ и услуг, не требующих фактического присутствия в месте исполнения, и появлением с развитием информационных технологий новых видов подобных услуг существует потребность в дальнейшем совершенствовании законодательства. Подобная необходимость обусловлена также потребностью в интенсификации ведения юридически значимого делового документооборота.

Литература:

1. Гражданский кодекс Республики Беларусь : с изм. и доп. по состоянию на 28 янв. 2013 г. — Минск : Нац. Центр правовой информ. Респ. Беларусь, 2013. — 656 с.
2. Об электронном документе и электронной цифровой подписи: Закон Республики Беларусь от 28 декабря 2009 г. № 113-З: в ред. Закона Респ. Беларусь от 4 января 2010 г. № 112-З // ИПС Эталон (6.1) Законодательство Республики Беларусь [Электронный ресурс] / Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. — Минск, 2014.

Научный руководитель: Соловей Елена Владимировна, старший преподаватель кафедры компьютерных информационных технологий УО «Барановичский государственный университет»

АКТУАЛЬНОСТЬ ПРИМЕНЕНИЯ СОВРЕМЕННЫХ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ПРАВОВОЙ СФЕРЕ РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ

Давидовская Алина Андреевна

студентка УО «Барановичский государственный университет»

Величко Вероника Александровна

студентка УО «Барановичский государственный университет»

На актуальность применения современных информационных технологий в правовой сфере Республики Беларусь было указано еще в Концепции судебно-правовой реформы, одобренной Постановлением Верховного Совета РБ от 23 апреля 1992 года[1]. Началом создания республиканской системы единых баз данных по законодательству Республики Беларусь можно считать формирование созданного в 1992 году Министерством юстиции Республиканского центра правовой информации республиканского эталонного банка данных правовой информации. Дальнейшее ее развитие и трансформация в государственную систему правовой информации (далее — ГСПИ) связано с созданием в 1997 Национального центра правовой информации Республики Беларусь (далее — НЦПИ) на основании Указа Президента РБ от 30 июня 1997г. №338. В соответствии с этим Указом НЦПИ является центральным государственным научно-практическим учреждением в области компьютерного накопления, хранения, систематизации и предоставления в пользование эталонной правовой информации (на бумажных и электронных носителях), создания межгосударственной системы обмена правовой информации[2].

На НЦПИ возложено:

- создание и ведение Национального реестра правовых актов Республики Беларусь (на бумажных и электронных носителях);
- формирование и ведение единого эталонного банка данных правовой информации;
- создание и развитие государственной системы правовой информации;
- координация и непосредственная реализация работ по правовой информатизации Республики Беларусь;
- координация деятельности в области внедрения компьютерных систем и банков данных правовой информации;
- распространение правовой информации;

– участие в подготовке проектов законов и иных правовых актов в Республики Беларусь;

– проведение научных исследований в области правовой информации;

– обеспечение межгосударственного обмена правовой информацией.

В настоящее время НЦПИ возглавил и реально осуществляет координацию процессов правовой информатизации в стране, создание и развитие государственной системы правовой информации. В Национальном докладе Республики Беларусь на 25-м заседании Комитета экспертов по информационным технологиям и праву Совета Европы отмечалась реальность и действенность указанной системы, в основе которой лежит внедрение новейших информационных технологий в процессы создания, накопления, систематизации и распространения правовой информации, относящейся к системе действующего и проектируемого законодательства страны. При этом основными принципами построения государственной системы правовой информации выступают:

во-первых, концентрация и систематизация правовой информации в едином центре (обеспечены введением Национального реестра правовых актов Республики Беларусь как системы учета правовых актов и официального периодического издания; формированием и ведением эталонного банка данных правовой информации как главного правового информационного ресурса страны; ведением Единого правового классификатора Республики Беларусь; созданием системы межгосударственного обмена правовой информацией);

во-вторых, системность распространения правовой информации как на бумажных, так и на электронных носителях, что включает:

1) развитые виды телекоммуникационного обеспечения, прежде всего глобальную сеть Интернет;

2) различные организационные формы распространения правовой информации (соответствие распространяемой в электронном виде правовой информации действующему законодательству организациями различных видов собственности становится возможной благодаря единому источнику – эталонному банку данных);

3) входящие в структуру региональные центры правовой информации;

4) обеспечивающие доступность правовой информации самым широким слоям населения публичные центры правовой информации при общедоступных библиотеках и другие.

Таким образом, государственная система правовой информации предназначена для удовлетворения правовых информационных потребностей государства и общества и основана на применении

современных информационных технологий при накоплении, систематизации и распространении правовой информации.

Литература:

1. О Концепции судебно-правовой реформы: Постановление Верховного Совета Республики Беларусь от 23.04.1992 N 1611-XII// ИПС Эталон (6.1) Законодательство Республики Беларусь [Электронный ресурс] / Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. — Минск, 2014.
2. О создании Национального центра правовой информации Республики Беларусь: Указ Президента Республики Беларусь от 30 июня 1997 г. №338: в ред. Указа Президента Респ. Беларусь от 21 декабря 1998 г. №611 // ИПС Эталон (6.1) Законодательство Республики Беларусь [Электронный ресурс] / Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. — Минск, 2014.

Научный руководитель: Соловей Елена Владимировна, старший преподаватель кафедры компьютерных информационных технологий УО «Барановичский государственный университет»

ЗМІСТ

Теорія та історія держави і права. Історія політичних і правових вчень. Філософія права

<i>Станько Ірина Ярославівна</i> РЕФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ НА ПРИКЛАДІ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ.....	3

Конституційне право. Конституційне процесуальне право. Міжнародне право

<i>Коншина Марія Вадимівна</i> КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ПАРЛАМЕНТСЬКОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ УРЯДІВ ДЕРЖАВ ЄС ТА УКРАЇНИ.....	8

Цивільне та сімейне право. Цивільне процесуальне право. Комерційне право. Житлове право. Зобов'язальне право. Міжнародне приватне право

<i>Бобрик Володимир Іванович</i> ЗНАЧЕННЯ РІШЕНЬ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ ПРИ ОПТИМІЗАЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ.....	12

<i>Воробель Уляна Богданівна</i> НЕДОПУСТИМІСТЬ ПОВТОРНОГО РОЗГЛЯДУ ЗА ТОТОЖНИМ ПОЗОВОМ ЦИВІЛЬНОЇ СПРАВИ ЗА НАЯВНОСТІ РІШЕННЯ ТРЕТЕЙСЬКОГО СУДУ: ВИНЯТКИ ІЗ ЗАГАЛЬНОГО ПРАВИЛА.....	16

<i>Джавадов Хикмет Аловсат оглы</i> ПРЕДПОСЫЛКИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ КАТЕГОРИИ «ЭФФЕКТИВНОСТЬ» ПРИ ИССЛЕДОВАНИИ ГРАЖДАНСКОГО ПРОЦЕССА.....	20

<i>Свердліченко Валентина Павлівна</i> НАДЗВИЧАЙНИЙ ТА ВОЄННИЙ СТАН ЯК ОСОБЛИВІ ПРАВОВІ РЕЖИМИ В ДЕРЖАВІ.....	23

<i>Фесик Кирило Олександрович</i> КОЛЕКТИВ ЯК СУБ'ЄКТ ПРОВАДЖЕННЯ ЗА ПЕРСПЕКТИВНИМ ЦИВІЛЬНИМ ПРОЦЕСУАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ.....	27

**Кримінальне право. Кримінальне процесуальне право.
Криміналістика. Кримінологія. Кримінально-виконавче право**

<i>Губіна Єлизавета Никифорівна</i> УЧАСТЬ ПОНЯТИХ ПРИ ПРЕД'ЯВЛЕННІ ДЛЯ ВПІЗНАННЯ ОСОБИ, РЕЧЕЙ ТА ТРУПА.....	32
<i>Карнов Никифор Семенович</i> ДЕЯКІ АСПЕКТИ ДІЇ НОВОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ.....	36
<i>Карнов Никифор Семенович, Карнов Олександр Никифорович</i> ЗАСТОСУВАННЯ СПРОЩЕНОГО ПОРЯДКУ ВИДАЧІ ОСІБ З УКРАЇНИ.....	40
<i>Карнов Никифор Семенович, Середа Григорій Порфирівич</i> МЕЖІ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ.....	44
<i>Шапортова Ніна Іванівна</i> ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ.....	48

**Адміністративне право. Адміністративне процесуальне право.
Митне та податкове право. Муніципальне право**

<i>Fedchyshyn Yuriy</i> TRANSACTIONS SUBJECT TO VAT IN THE EUROPEAN UNION.....	51
<i>Луніна Олена Станіславівна</i> ДО ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВА НА ЗВЕРНЕННЯ ДО АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДУ СУБ'ЄКТА ВЛАДНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ У СФЕРІ ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ.....	54
<i>Марущак Юлія Вікторівна</i> ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ТА ЗАХИСТУ МАЙНОВИХ ТА НЕМАЙНОВИХ ПРАВ.....	57
<i>Поплавський Володимир Юрійович</i> ДОКАЗУВАННЯ У СПРАВАХ, ЩО ВИНИКАЮТЬ З ВІДНОСИН ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ ТА РОЗГЛЯДАЮТЬСЯ (НА ПРИКЛАДІ СПРАВ ЩОДО ПРИТЯГНЕННЯ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ ДО ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ).....	59

Сіренко Анна Миколаївна ПОНЯТТЯ ТА АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
АДМІНІСТРАТИВНОГО ДОГОВОРУ 62

Суворова Каріна Сергіївна ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ
МЕДИЦИНИ.....64

Шевченко Денис Володимирович ПРИНЦИПИ ОРГАНІЗАЦІЙНО-
ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В ГАЛУЗІ АЛЬТЕРНАТИВНОЇ
ЕНЕРГЕТИКИ.....67

Трудове право та право соціального забезпечення

Ревуцький Тарас Ігорович ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ
ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
РОБОТОДАВЦЯ ПЕРЕД ПРАЦІВНИКОМ.....70

Садовський Роман Валентинович ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ
ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В РИНКОВИХ
УМОВАХ.....73

Фінансове право. Банківське право

Ніщимна Світлана Олексіївна РОЛЬ ПРИНЦИПУ ПУБЛІЧНОСТІ
ТА ПРОЗОРОСТІ У БЮДЖЕТНОМУ ПРОЦЕСІ.....77

Господарське право. Господарське процесуальне право

Руцинська Тетяна Петрівна УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА
ПРО ГРОМАДСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ У СВІТЛІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ:
ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ.....80

Судові та правоохоронні органи. Адвокатура

Данилюк Владислава Ігорівна ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОТРИМАННЯ
ПРАВ ЛЮДИНИ ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ
ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН.....83

Право інтелектуальної власності та його захист. Інформаційне право

<i>Блинец Валерия Александровна, Марцинкевич Виктория Сергеевна</i> СПОСОБЫ ЗАЩИТЫ ДЕЛОВОЙ РЕПУТАЦИИ ЛИЦ, ОПОРОЧЕННЫХ В СЕТИ ИНТЕРНЕТ.....	86
<i>Блинец Валерия Александровна, Марцинкевич Виктория Сергеевна</i> НОРМАТИВНОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ПРАВООТНОШЕНИЙ, СКЛАДЫВАЮЩИХСЯ В СЕТИ ИНТЕРНЕТ.....	88
<i>Давидовская Алина Андреевна, Величко Вероника Александровна</i> ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ ВО ВЗАИМОДЕЙСТВИИ С ГРАЖДАНСКИМ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВОМ РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ.....	90
<i>Давидовская Алина Андреевна, Величко Вероника Александровна</i> АКТУАЛЬНОСТЬ ПРИМЕНЕНИЯ СОВРЕМЕННЫХ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ПРАВОВОЙ СФЕРЕ РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ.....	92

Підписано до друку 06.03.2015
Формат 60х84/16. Папір офсетний. Друк на дублікаторі.
Умов.-друк. арк. 4,5. Обл.-вид. Арк 4,95.
Тираж 80 прим.

Віддруковано ФО-П Шпак В.Б.
Свідоцтво про державну реєстрацію № 073743
СПП № 465644
Тел. 097 299 38 99, 063 300 86 72
E-mail: tooums@ukr.net

